

EKONOMINĖS KRIZĖS PIETRYČIŲ AZIJOJE PRIEŽASTYS

ŽIVILĖ BIELIŪNAITĖ

Straipsnyje nagrinėjamos 1997-1998 m. ekonominės krizės Pietryčių Azijoje priežastys, analizei pasirenkant penkias, labiausiai nuo krizės nukentėjusias, šalis: Pietų Korėją, Indoneziją, Malaiziją, Tailandą ir Filipinus. Konstruktyviai kritikuojant bei papildant "plėtos valstybės" (*developmental state*) teorijas, nagrinėjami ir lyginami minėtųjų valstybių institucinių sąrangų ypatumai, jų kitimas ir atitinkamai – ilgalaikis šalių pajėgumas formuoti bei vykdyti sėkmingą plėtos politiką, efektyviai prisitaikyti prie rinkų pokyčių. Teigiama, jog instituciškai nusilpusios struktūros (Pietų Korėjoje ar Indonezijoje) bei istoriškai riboto institucinio pajėgumo vyriausybės (Malaizijoje – dėl etninės šalies gyventojų sudėties, Tailande – dėl tradiciškai silpno režimo įsitvirtinimo visuomenėje ir Filipinuose – dėl istoriškai nesusiformavusių konstruktyvaus valdančiojo elito ir visuomenės interesų bendradarbiavimo tradicijų) sukūrė palankias prielaidas krizės "potencialui" (ekonominiam neefektyvumui) susikaupti. Be to, straipsnyje nagrinėjami ir išoriniai veiksniai, paskatinę ekonominių sistemų Pietryčių Azijoje griūtį, t. y. grėsmės, kylančios iš nekontroliuojamo kapitalo judėjimo ir šalių tarpusavio priklausomybės, sunkinančios nacionalinės politikos planavimą ir plėtos koordinavimą. Teigiama, jog nacionalinėmis politikos priemonėmis nekontroliuojamas tarptautinis kapitalo judėjimas, Pietryčių Azijos ekonomikų jautrumas prekybos partnerių valiutos kursų svyravimams (ypač atsižvelgiant į tai, jog šių šalių plėtra nuo devintojo dešimtmečio pradžios buvo planuojama palaipsniui liberalizuojant ekonomiką ir įgyvendinant eksporto didinimo pagrįstą ekonomikos augimo kursą) bei šių šalių regioninė tarpusavio priklausomybė destabilizavo Pietryčių Azijos šalių

Živilė Bieliūnaitė – Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto Lyginamosios politikos magistro programos I kurso studentė.

© Živilė Bieliūnaitė, 1999.

Straipsnis įteiktas redakcijai 1999 m. liepos 26 d.

Straipsnis parengtas pagal VU TSPMI bakalauro darbą Ekonominės krizės Pietryčių Azijoje priežastys (vadovas – Darius Žeruolis).

ekonomiką. Šis išorinis finansinis spaudimas, „užklupęs“ valstybes institucinio nepajėgumo būsenoje, ir sukėlė regione ekonominę krizę.

Be to, šiame straipsnyje analizuojamas ir Tarptautinio valiutos fondo vaidmuo, stengiantis sumažinti neigiamas finansinės krizės regione pasekmes. Kritiškai vertinant TVF „pagalbos“ sąlygas, teigiama, jog TVF paramos programa Pietryčių Azijos šalims buvo netinkama ir sąlygojo tik dar didesnę ekonominį nuosmukį Fondo finansinę paramą gavusiose šalyse – Tailande, Indonezijoje ir Pietų Korėjoje.

Išvadas

1997 m. ekonominė krizė, sudavusi kritinį smūgį sėkmingam pastarųjų dešimtmečių (1965-1995 m.) Pietryčių Azijos šalių plėtros kursui¹, paskatino plačiau nagrinėti ir kai kurias sąlyginai naujas (ar bent menkai iki krizės analizuotas) problemas.

Pirma, krizė regione atskleidė iki tol „galiojusių“ plėtros teorijų trumparegystę ir paskatino iš naujo peržiūrėti institucines sėkmingos plėtros Pietryčių Azijos šalyse prielaidas, jų pastovumą. Nuo aštuntojo dešimtmečio pabaigos, pradėjus dominuoti etatizmo (didžiausią dėmesį skyrusio valstybės kaip savarankiško veikėjo analizei) perspektyvai², buvo teigiama, jog Rytų ir Pietryčių Azijos „tigrų“ plėtra, skirtingai nei Lotynų Amerikos ar Afrikos šalių, yra sėkminga, nes šiose šalyse yra nusistovėjusi „tinkama“ institucinė („žaidimo taisyklių“) struktūra: autonomiška, bet kokiems sekcijiniams interesams atspari valstybė, sugebanti formuoti nacionalinę, visiems šalies gyventojams naudingiausią politiką, ir tam tikri, specifiniai ryšiai su privataus verslo atstovais - valstybė jiems suteikia tam tikrų lengvatų, teikia paramą konkuruojant tarptautinėse rinkose mainais į „sąžiningą“ vyriausybės nustatytos politikos įgyvendinimą ir visą informaciją apie šalyje esančią ekonominę padėtį³. Sutinkant su tuo, jog etatizmo teorijų aiškinamoji galia, analizuojant sėkmingą pastarųjų keleto dešimtmečių Pietryčių Azijos plėtrą, yra didžiausia⁴ (lyginant su kitais, pvz. neoklasikų bandymais aiškinti „Azijos stebuklą“ buvus pasiektą rinkų bei verslo sąlygų liberalizavimo dėka), regioną ištikusi ekonominė krizė leidžia manyti, jog dalis ekonominio nuosmukio „kaltės“ tenka silpnai (ar nusilpusiai) šių šalių institucinei struktūrai. Žinoma, institucinė struktūra pati savaime negali būti ekonominės krizės sukėlėja, tačiau ji gali sukurti palankias krizei „kauptis“ ir kilti sąlygas.

Antra, krizė Pietryčių Azijoje paskatino kritiškiau vertinti grėsmes, kylančias dėl išaugusių ekonominės globalizacijos mastų ir su tuo

susijusių politikos planavimo bei prognozavimo problemų. Krizė regione parodė, jog nekontroliuojamas kapitalo judėjimas ir valstybių tarpusavio priklausomybė (susieti valiutų kursai, prekybos ryšiai - pasak R. Glicko ir A. K. Rose'o, krizei kilus valstybėje-partnerėje, veikiantys kaip "užkrėtimo kanalai"⁵, ir t. t.), ypač kai ekonomikos augimo siekiama didinant eksporto apimtį, gali būti didelio ekonomikos nuosmukio priežastis – tai tampa dar labiau tikėtina, jei su neigiamu išorinių rinkų poveikiu valstybė susiduria savo institucinio silpnumo būsenoje.

Trečia, kadangi šio tyrimo objektas – ekonominė krizė Pietryčių Azijoje – apima du etapus (pirmąjį – valiutų ir finansinę krizę, kurios formalia pradžia laikoma 1997 m. liepos 2 d., kai Tailando vyriausybė paleido laisvai plaukianti bato kursą; ir antrąjį – ekonominės krizės gilėjimą, gavus Tarptautinio valiutos fondo (TVF) paramą⁶), tai, jog TVF paskolos sąlygojo dar didesnę ekonominę nuosmukį⁷ jas gavusiose šalyse, skatina nagrinėti ir dar vieną problemą - kiek pagrįsti ir racionalūs buvo TVF keliami reikalavimai - sąlygos paramai iš Fondo gauti, kodėl TVF pagalbos politika Pietryčių Azijos šalių ekonominiame kontekste buvo neefektyvi ir pan.

Šiame straipsnyje ekonominės krizės Pietryčių Azijoje priežasčių analizė struktūriškai yra išskaidyta į dvi dalis. Pirmojoje dalyje nagrinėjamos vidinės krizės prielaidos⁸ – institucinės šalių struktūros, jų kitimas ir poveikis plėtros rezultatams, institucinis nepajėgumas vykdyti aktyvią plėtros politiką ir pan. Šioje dalyje daugiau akcentuojamos politinės/administravimo problemos - nusistovėjusių klientelistinių santykių tarp valdančiojo elito ir verslo interesų poveikis valstybės galiai, politikos skaidrumo, reguliavimo, atskaitomybės stokos pasekmės ekonominiam šalies pajėgumui ir pan. Analitiškai nenukrypstant nuo etatizmo perspektyvos ir išeities pozicija vidinių priežasčių analizei pasirinkus minėtąsias "plėtros valstybės" teorijas, straipsnyje lyginamos atskirų šalių institucinės struktūros, identifikuojamos jų silpnosios vietos ir nepajėgumo priežastys. Pastebėtos tendencijos sisteminamos, papildomos "plėtros valstybės" teorijos.

Antrojoje dalyje, skirtoje išorinių krizės priežasčių analizei, aptariami veiksniai, paskatinę regiono vyriausybės devaluoti savo nacionalines valiutas, nekontroliuojamo kapitalo judėjimo pasekmės bei po valiutų krizės sekusios finansų krizės priežastys. Be minėtųjų, su didėjančia globalizacijos reikšme sietinų problemų, šioje dalyje nagrinėjama TVF veikla krizės ištiktose šalyse: kvestionuojamas Fondo politi-

kos „universalumas“, pagalbos suteikimo sąlygų racionalumas ir pan. Taigi išorinių krizės priežasčių analizė apima ne tik administravimo, bet ir kai kuriuos politinius bei ekonominius tarptautinių santykių aspektus (pvz. valiutų kursų poveikį eksporto ir atitinkamai - augimo - sąlygoms, kurso koregavimą kaip nacionalinių ekonominių interesų gynimą, TVF paramos politizavimą ir t. t.)

Išnagrinėjus Pietų Korėjos, Indonezijos, Tailando, Malaizijos ir Filipinų institucines struktūras bei išorinių veiksnių poveikį šių šalių ekonominei raidai, labiausiai tikėtina, jog Pietryčių Azijos ekonominė krizė buvo silpnų minėtose šalyse institucinių struktūrų ir neigiamų išorinių veiksnių sutapimo pasekmė.

1. Vidinės (institucinės) krizės prielaidos

1.1. Teorinis „plėtros valstybės“ modelis

1.1.1. Institucinės sėkmingos plėtros sąlygos

Teorinis sėkmingos, nuo septintojo dešimtmečio vidurio besitęsiančios, Rytų bei Pietryčių Azijos šalių plėtros aiškinimas paprastai rėmėsi prielaida, jog šalies ekonominės plėtros kokybė visų pirma priklauso nuo valstybės sugebėjimo išsaugoti atsparumą sekcijinių interesų spaudimui ir formuoti nešališką, kolektyviniu požiūriu naudingiausią šalies gyventojams ekonominės plėtros kursą. Tai **valstybės autonomijos** argumentas. Tiesa, skirtingi autoriai nevienodai apibūdina plėtros kursui „pavojingų“ interesų, nuo kurių reikalingas tam tikras valstybės⁹ atsiribojimas, šaltinius:

H. Crouchas: „<...> valstybės pajėgumas priklauso nuo to, kiek vyriausybės yra atsparios spaudimui „iš apačios“ („masės“) ir spaudimui „iš viršaus“ (elitas)“¹⁰;

D. Rueschemeyeris, P. B. Evansas: „<...> tam, kad valstybė efektyviai įgyvendintų ekonominę transformaciją, ji turi turėti tam tikrą autonomiją dominuojančios klasės atžvilgiu“¹¹;

R. Robinsonas: „<...> autonomiška valstybė remiasi „socialiniu vakuumu““¹²;

K. Hewisonas: „<...> autonomiška valstybė reiškia (bent jau teoriškai), jog valstybė yra autonomiška ekonominės sferos atžvilgiu“¹³.

Apskritai argumentas “už valstybės autonomiją” grindžiamas tuo, jog, siekiant sėkmingos plėtros, pirmiausia būtina išspręsti “kolektyvinio veiksmo” (*collective action*) problemą, t. y. formuoti bei įgyvendinti politiką, kuri būtų “neutrali” – teiktų didžiausią naudą visai valstybei, o ne tam tikroms dominuojančioms visuomenės grupėms. Tai, pasak etatizmo atstovų, gali padaryti tik valstybė, nes tik ji, turėdama daugiausia informacijos ir prievartos naudojimo teisę, gali formuoti ir įgyvendinti netrumparegišką, koordinuotą plėtros politiką. Taigi etatizmo teorijose valstybei tenka ypatingas vaidmuo, nuo jos struktūros ir atitinkamai – pajėgumo priklauso plėtros rezultatų kokybė. Sėkmingą Rytų bei Pietryčių Azijos šalių plėtrą, jų nuomone, iš dalies sąlygojo šie valstybės ypatumai¹⁴: darbas valstybinėse institucijose tradiciškai buvo laikomas prestižiniu, kandidatai į valstybinę tarnybą buvo atrenkami konkurso būdu, taikant griežtus kriterijus, o, be to, materialinis skatinimas už papildomai ištarnautus metus leido suformuoti santykinai uždaras, intelektualiai pajėgias ir vienalytes technokratinės struktūras¹⁵; antra, valdantysis elitas šiose daugiau ar mažiau autoritarinėmis tendencijomis pasižyminčiose šalyse buvo mažai priklausomas nuo didesnių grupių – partijų, sąjungų ir pan., galintis aktyviai veikti net ir tuomet, kai visuomenės parama jam būdavo ribota (pvz., tik finansinio kapitalo atstovų)¹⁶. Toks valstybės aparato nepriklausomumas ir kompetencija leido formuoti racionalią ir nešališką politiką.

Tačiau, pasak “plėtros valstybės” teorijos šalininkų, vien autonomijos nepakanka, kad valstybė būtų **pajėgi**, t. y. sugebėtų ne tik formuoti, bet ir efektyviai įgyvendinti numatytąją plėtros politikos kursą. Valstybės autonomiškumas užtikrina tai, jog būtent vyriausybė, o ne kuris kitas veikėjas (interesų grupės ar pan.) nustato šalies plėtros politikos prioritetus ir kryptis, tačiau tai dar nereiškia, jog nustatytieji tikslai bus tinkamai įgyvendinti. Norint, kad aukščiausiu – vyriausybės – lygiu suformuota politika būtų įgyvendinta, mažiausiai (kiek įmanoma) ją iškraipant, būtina ir kita institucinė (“žaidimo taisyklių”) sąlyga – tam tikras **specifinis vyriausybės bendradarbiavimas su kapitalo grupių interesais** (arba naudojant P. Evanso terminą, – *embeddedness* – nuolatinis, abipusiai naudingas, tačiau **tiesiogiai neįpareigojantis** valstybės ir kapitalo interesų derinimas, abipusė priklausomybė ir bendradarbiavimas įgyvendinant nacionalinę plėtros politiką¹⁷).

Apibendrinant galima teigti, jog “plėtros valstybės” teorijos, aiškinamos institucines Azijos “tigrų” sėkmės prielaidas, rėmėsi tokia argu-

mentavimo schema: 1) sėkmingai plėtros politikai įgyvendinti reikalinga stipri ir pajėgi valstybė, galinti ne tik formuoti nacionaliniu požiūriu naudingiausią plėtros politiką, bet ir ją įgyvendinti; 2) valstybė pajėgi, jei ji autonomiška, t. y. santykinai izoliuota ir atspari sekcijiniams interesams, tačiau įgyvendindama plėtros politiką, remiasi specifiniais, simbiotiniais ryšiais su privataus kapitalo interesais. Ši valstybės ir privataus verslo atstovų „partnerystė“ (*embeddedness*) būtina dėl keleto dalykų: informacijos, įgyvendinimo ir svarbiausia - valdžios legitimizavimo: biurokratinis elitas formuoja kompetentingą politiką, bendradarbiaudamas su privataus kapitalo interesais, ją sėkmingai įgyvendina, o teigiami plėtros rezultatai legitimizuoja esantį režimą ir užtikrina šalyje politinį stabilumą. Tačiau nuolatinis tam tikro „atstumo“ dominuojančių interesų (kapitalo grupių) atžvilgiu išlaikymas yra ypač svarbus valstybės „**strateginiam pajėgumui**“ – gebėjimui lanksčiai veikti krizių metu, greitai ir adekvačiai reaguoti į pakitusias vidaus ar išorės rinkų sąlygas¹⁸.

1.1.2. Vyriausybės specifinių ryšių su privačiu sektoriumi ir autonomijos suderinamumo aspektai: pasekmės valstybės pajėgumui

Pagrindinė teorinė ir praktinė „plėtros valstybės“ problema yra abiejų prielaidų – autonomijos ir tam tikro bendradarbiavimo su specifinėmis visuomenės grupėmis - suderinimas, ne tik nepakenkiant plėtros rezultatams, bet priešingai – sukuriant institucines prielaidas sėkmingam šalies augimui. Kitaip tariant, - kiek autonomiška turi/gali būti valstybė? Kokias priemones ji turi naudoti privačių interesų įtakos kontrolei – t. y., kad įtakingesnės socioekonominės grupės nemonopolizuotų įtakos sprendimų priėmimo procesui ir neimtų diktuoti išskirtinai tai grupei naudingiausios vyriausybės politikos linijos? Trečia, - kokią poveikį valstybės pasirenkamos kontrolės technikos turi jos autonomiškumui ir atitinkamai – pajėgumui, efektyvios politikos vykdymo galimybei?

„Plėtros valstybės“ teorinius argumentus plėtojusio D. K. Crone'ės teigimu, valstybės autonomija nėra sukuriamą „teisingomis“, M. Weberio biurokratijos principus atitinkančiomis aparato formavimo ir vidinio funkcionavimo procedūromis, žymia dalimi ji priklauso nuo kiekvienoje visuomenėje istoriškai susiformavusios interesų sklaidos ir jų įtakingumo¹⁹.

Valdantysis elitas savo įtaką gali reikšti įvairiomis formomis: ideologija, teisine/administracine prievarta, teikdamas materialinius resursus, lengvesnį priėjimą prie jų, informaciją ir pan. Analitiškai šias priemones būtų galima suskirstyti į “prievartos” ir “bendradarbiavimo”/“kooperacines”. Pasak D. K. Crone'ės, valstybės, kuriose valdantysis elitas remiasi platesne socialinės paramos baze (yra patikimai įsitvirtinęs visuomenėje), labiau linkę bendradarbiauti, tuo tarpu valstybės, kurių socialinės paramos bazė siaura, konkuruojančių su valstybe interesų atžvilgiu naudoja prievartą²⁰. Iš principo abu būdai gali būti vienodai efektyvūs užtikrinant tvarką, tačiau prievarta išgauti norimą poziciją reikalingi didesni resursai, taigi ir didesnis valstybės pajėgumas²¹.

Kitaip tariant, bendradarbiauti su interesų grupėmis valstybei yra “produktyviau” nei jų atžvilgiu naudoti prievartą, nes bendradarbiaujant, kaip buvo minėta ankstesnėje dalyje, ne tik įgyvendinama politika, bet ir užsitikrinama visuomenės parama režimui (valdžios legitimizavimas). Tačiau daugiau ar mažiau autoritarinės Pietryčių Azijos šalys, kuriose valdantysis elitas remiasi siaura visuomenės parama (karštkiaiai, finansinis kapitalas ar pan.), konkuruojančių grupių atžvilgiu (smulkaus verslo, žemės ūkio interesai) priverstos vykdyti prievartos politiką, kuriai reikalingas ir didesnis pajėgumas, ir didesnė valstybės autonomija. Valstybei praradus savo autonomiškumą, ji nebepajėgia prievarta primesti tam tikros politikos ir ima bendradarbiauti su sekcijiniais interesais, tuo pakenkdama plėtros bei prisitaikymo efektyvumui.

Apibendrinant būtų galima teigti, jog valstybė, turinti ribotą visuomenės paramą, išlieka pajėgi (gali vykdyti sėkmingą plėtros politiką ir efektyviai prisitaikyti) tol, kol sugeba suderinti nacionalinius ir atskirų grupių interesus bendradarbiaudama (pvz., kol nesustiprėja naujų, konfliktuojančių su ankstesniaisiais vyriausybės partneriais interesų grupių įtaka, kurioms neutralizuoti reikalingos prievartos priemonės).

Turint omenyje, jog Pietryčių Azijos krizė iš tiesų nebuvo/neturėjo būti tokia “netikėta” ir “staigi” bent jau ją patyrusioms regiono valstybėms - pirmieji TVF perspėjimai Indonezijai, Malaizijai bei Tailandui buvo gauti dar 1995 m.²², šiose šalyse “aptiktas” silpnąsias institucinės struktūros vietas (dėl kurių valstybių pajėgumas atitinkamai sumažėjo) galima laikyti vidinėmis ekonominės krizės prielaidomis, trukdžiusiomis efektyviai prisitaikyti prie vidaus bei išorės rinkų pokyčių.

1.2. Institucinių ekonominės krizės prielaidų Pietryčių Azijos šalyse nagrinėjimas: lyginamasis aspektas

1.2.1. Pietų Korėja

Nagrinėjant Pietų Korėjos vyriausybės ir jos plėtros politikos „partnerių“ – stambiausių pramonės konglomeratų (*chaebols*) – santykius, neįmanoma nepastebėti jų dinamikos ir parinkti trims pastariesiems dešimtmečiams tinkančių bendrų apibūdinimų. Nepaisant to, tendencijos yra gana akivaizdžios – jei septintajame dešimtmetyje buvo galima teigti, jog valstybė dominavo privataus verslo atžvilgiu, buvo pajėgi ir sugebėjo vykdyti lanksčią politiką, tai jau devintojo dešimtmečio viduryje ėmė ryškėti valstybės autonomiškumo silpnumas, naujų grupių (smulkaus ir vidutinio verslo) spaudimas ir simbiotinių, korumpuotų ryšių tarp valstybės ir didžiųjų pramonės konglomeratų nusistovėjimas, institucinė stagnacija.

1961 m. gegužės 16 d. kariniu perversmu į valdžią atėjusio prezidento Parko Chung Hee vyriausybė buvo pakankamai autonomiška ir strategiškai pajėgi spręsti ankstesniojo režimo problemas – Rhee vyriausybė buvo kaltinama korumpuotais politiniais sprendimais, protekcijomis keletui biznio konglomeratų, giminystės ryšiais susijusių su vyriausybės nariais ir t. t.²³ Dar gegužės mėn. naujojo prezidento įsakymu buvo suformuotas specialus komitetas, turintis prižiūrėti Neteisėto pelno kaupimo įstatymo (*Law for Illicit Wealth Accumulation*) įgyvendinimą, areštuoti ir nuteisti didžiausių pramonės konglomeratų, kaltinamų korupcija, vadovai²⁴, buvęs Finansų ministras, Seulo meras, Saugumo tarnybos vadovas ir t. t.

1996 m. išaiškinus, jog „Samsung“ konglomeratui priklausanti trašų įmonė, juodojoje rinkoje pardavinėdama kontrabandinį sachariną, gavo 50 tūkst. JAV dolerių pelną, jai buvo skirta 170% nelegalaus pelno dydžio bauda, atstatydyntas „Samsung“ prezidentas, o vėliau pati kompanija priversta 51% savo akcijų perduoti valstybei²⁵. Tokie pavyzdžiai rodo, jog septintajame dešimtmetyje Pietų Korėjos vyriausybė buvo pajėgi prievarta kontroliuoti privataus kapitalo interesus, tokiu būdu legitimizuodama ir esantį prezidento Parko režimą.

Tačiau valstybės ir pramonės interesų santykis žymiai pasikeitė aštuntojo dešimtmečio viduryje. Siekiant strateginių Parko režimo ekonominės politikos uždavinių – stiprinti šalies gamintojų pajėgumą leng-

vosios/apdirbimo pramonės šakose ir palaipsniui persiorientuoti į tarptautines rinkas, t. y. siekti ekonomikos augimo didinant šalies eksportą²⁶, valstybė pradėjo “strategiškai” bendradarbiauti su didžiaisiais pramonės konglomeratais, teikdama įmonėms pigius kreditus bei subsidijas mainais už įvykdytas (valstybės nustatytas) eksporto kvotas²⁷. Tai skatino pramonės konglomeratų augimą ir didino valstybės priklausomybę nuo jų interesų. *Chaebols* monopolizavo įtaką vyriausybės aparatui, užsitikrindami ir palankios politikos linijos formavimą: pvz. 1972-1975 m. vyriausybės nutarimu 200 mlrd. vonų vertės akcijų buvo skirta 30% padengti trumpalaikius *chaebols* įsiskolinimus; labiausiai įsiskolinusioms kompanijoms, besiverčiančioms automobilių, turbinų, vaistų gamyba, vyriausybės sprendimu beveik 4% sumažintos palūkanų normos už bankų suteiktus kreditus ir t. t.²⁸ Apskritai, kaip rašo C. Johnsonas, visi Korėjos verslininkai, netgi patys stambiausi, žinojo, jog, norint nuolat gauti lengvatinių kreditų ir išvengti problemų dėl nesąžiningai mokamų mokesčių, tereikia “palaikyti gerus santykius su vyriausybe”²⁹.

Ilgainiui valstybės ir *chaebols* santykiai tapo ekonomiškai neproduktyvūs – didžiausios šalies įmonės, turėdamos “garantuotą” vyriausybės paramą, investavo į rizikingus, dažnai neproduktyvius (ilguoju laikotarpiu) projektus (statybas, nekilnojamąjį turtą ar kt. negamybinius sektorius, kur gaminių/paslaugų kainos sėkmingos plėtros metais dėl didelės paklausos buvo “išpūstos” – plačiau apie tai žr. 2.1.2. dalį), nacionaliniai bankai išduodavo paskolas tinkamai neįvertinę kontrakto rizikos. Nors nacionalinė ekonomika augo, vidinis krizės gilėjimas buvo akivaizdus: pvz., TVF duomenimis, 1996 m. trisdešimties didžiausių šalies pramonės konglomeratų įsiskolinimai maždaug 4,5 karto viršijo jų įstatinį kapitalą (žr. Priedo lentelę Nr. 1 palyginimui su atitinkamais duomenimis JAV, Japonijoje, Taivane), 1997 m. pabaigoje jie siekė 357 trln. vonų (arba 85% šalies BNP).

Be to, kartu su pramonės struktūros perorganizavimu ir orientacija į eksportą, dar aštuntajame dešimtmetyje vyriausybė susidūrė su kita augančios įtakos grupe – smulkaus ir vidutinio verslo įmonėmis (SVVĮ). Pasak Okuno-Fujiwara’os, tai buvo valstybės “pralaimėjimo” rinkai ir išoriniam konkurenciniam spaudimui pasekmė: SVVĮ tam tikra prasme buvo geresnis sprendimas nei *chaebols*. Mažesnės ir organizaciškai lanktesnės įmonės galėjo greičiau persiorientuoti į naujų produktų gamybą ar modernizuoti ją, patirdamos mažesnius kaštus ir t. t.³⁰ Vyriausybė praktiškai buvo priversta išplėsti savo plėtros “partnerių” spektrą, nes, prara-

dusi savo autonomiškumą ekonominės politikos planavimo požiūriu³¹, nebepajėgė užtikrinti tolesnio augimo ir stabilumo (legitimumo) prievartos (SVVĮ ar *chaebols* atžvilgiu) priemonėmis. Nuo devintojo dešimtmečio vyriausybė ėmė bendradarbiauti su SVVĮ (pavyzdžiui, pagal Monopolijų reguliavimo ir teisingos prekybos įsakymą (*Monopoly Regulation and Fair Trade Act*), komerciniai bankai buvo įpareigoti perskirstyti savo paskolas ir bent 1/3 visų paskolų skirti SVVĮ), žinoma, nenutraukdama nusistovėjusių klientelistinių ir korumpuotų ryšių su *chaebols*³².

Taigi Pietų Korėjos institucinė struktūra ilgainiui nusulpo ir tapo nepalanki efektyvios plėtros politikos įgyvendinimui. Pirma, pradėjusi įgyvendinti eksporto didinimu paremtos augimo politikos kursą (*export-oriented growth*), vyriausybė palaipsniui neteko savo autonomiškumo ir galimybės formuoti “nešališką” *chaebols* atžvilgiu politiką. Korumpuoti klientelistiniai valstybės ir didžiausių pramonės koncernų santykiai susilpnino jos “strateginį pajėgumą”, o kartu ir greito bei adaptyvaus reagavimo į išorinius pokyčius galimybę. Siaura paramos baze (karine jėga) besiremiančios Park, Chun ir kt. vyriausybės, neturinčios autonomiškumo, buvo priverstos į plėtros “partnerių” gretas įtraukti ir SVVĮ. Tai, jog Pietų Korėjos vyriausybė nuo devintojo dešimtmečio praktiškai turėjo du plėtros “partnerius”, kurių interesai neretai prieštaravo vieni kitiems, dar labiau silpnino jos institucinį pajėgumą ir galimybes vykdyti efektyvią plėtros (ir reikalui esant – prisitaikymo) politiką.

1.2.2. Indonezija

1965 m. atėjęs į valdžią generolas Suharto svarbiausiu savo politikos – “Naujosios tvarkos” (*New Order*) - prioritetu paskelbė esant ekonominę plėtrą. Nuslopinus ankstesniojo (Sukarno) režimo demokratizacijos tendencijas ir galutinai atsisakius komunizmo, sėkminga plėtra buvo bene vienintelė priemonė, galinti legitimizuoti Suharto režimą (besiremiantį tik kariškių ir civilių technokratų parama) ir padėti išlaikyti šalyje politinį stabilumą. Skirtingai nei Pietų Korėjoje, Indonezijos vyriausybė plėtros “partnerių” pasirinko ne privatų, bet valstybinį sektorių, tokiu būdu sugebėdama išlaikyti ir santykinai didesnę valstybės autonomiškumą sekcijinių interesų atžvilgiu nei pvz. Pietų Korėja. Tiesa, valstybės valdymo struktūroje visuomet buvo aiškus skilimas - kariškiai

siekė išlaikyti tam tikrą atstumą vyriausybės technokratų atžvilgiu, stengdamiesi turėti autonomiškus finansavimo šaltinius (valstybinių įmonių, kurioms vadovavo kariškiai, palankumą, taip pat artimus santykius su kinų mažuma, dominuojančia privačiame versle, ir užsienio (daugiausia Kinijos) kapitalo įmonių paramą³³). Apskritai valstybės plėtra buvo "stumiamą" daugiausiai per valstybines įmones (jos gamino daugiau nei 40 % Indonezijos eksporto³⁴), tačiau greta, kariškių strateginiais sumetimais, buvo bendradarbiaujama ir su kinų kilmės verslininkais.

Pasak H. Croucho, "naujoji Suharto tvarka" priminė patrimoninį valdymo modelį – įtakingi interesai (pvz., kiniečių verslininkų, užsienio kapitalo), o kartu - esančio režimo tęstinumas buvo kontroliuojami patronažu, t. y. skiriant politiškai "įtakingus" asmenis į postus, kur galima materialiai pelnytis, skatinant juos pradėti savo verslą ir laiduojant administracinę valstybės "paramą", jei reiktų iš vyriausybės gauti licencijų, garantijų paskoloms ir pan.³⁵ Tačiau, jei tradicinės patrimoninės valstybės paprastai būdavo finansuojamos valstiečių darbo sąskaita, Indonezijoje "Naujoji tvarka" buvo daugiausia išlaikoma užsienio pagalbos, investicijų bei augančių naftos kainų dėka.

Esminis valstybės santykių su plėtos partneriais skirtumas Indonezijoje ir Pietų Korėjoje buvo tas, jog ekonominių elitų kova Indonezijoje, skirtingai nei Pietų Korėjoje, niekuomet nebuvo kova dėl įtakos politiniams sprendimams, bet tik dėl ekonominės naudos, kurią užtikrins iš valstybės gaunama pagalba (kontraktai, licencijos, atlaidesnis mokesčių administravimas ir pan.). Privataus verslo elitas Indonezijoje neturėjo įtakos sprendimų formavimui, valstybė išlaikė savo autonomiškumą, nustatydamą plėtos prioritetus. Apskritai politinė įtaka didžiausia dalimi priklausė ne nuo išorinio elito (privataus kapitalo grupių) paramos, bet nuo to, kiek konkrečiais asmenimis (technokratais, kariškiais) pasitikėjo prezidentas Suharto ir jam artimi generolai. Žinoma, atskirų grupių susiformavimas vyriausybės aparato viduje nedidino vyriausybės pajėgumo, o vietų valstybės tarnyboje teikimas patronažo būdu skatino korupciją, kontrolės stoką ir resursų švaistymą, kai didžiausia pelno dalis tekdavo prezidento Suharto aplinkos žmonėms³⁶.

Suharto "Naujosios tvarkos" modelis gana sėkmingai laikėsi iki devintojo dešimtmečio pradžios. Tačiau 1982 m., kritus naftos kainoms (nuo 38 iki 18 JAV dolerių už barelį³⁷), susvyravo ir valstybės stabilumas: Indonezijos ekonomika patyrė šoką, gerokai sumažėjo valstybės pajamos ir valstybinių užsakymų skaičius, išaugo biudžeto deficitas.

Nestabilumo grėsmė iškilo ir valstybės aparato autonomiškumui, kaip, beje, ir nusistovėjusiems režimo bei jo rėmėjų klientelistiniams santykiams. Norėdama ir toliau užtikrinti ekonominį augimą, teoriškai valstybė turėjo perorientuoti savo plėtros politikos kursą, labiau pasikliaudama privačiais verslininkais ir ne naftos produktų eksportu besiverčiančiomis įmonėmis. Tačiau toks kurso pakeitimas aiškiai prieštaravo pagrindinių (pirminių) pramonės šakų, kurias anksčiau rėmė ir kuriomis rėmėsi Suharto "Naujoji tvarka", interesams. Taigi galima teigti, jog panašiai kaip Pietų Korėjoje, kartu su liberalesnio, į eksporto plėtrą orientuoto augimo kurso pradžia Indonezijoje sustiprėjo konfliktuojančių su ankstesniaisiais valstybės plėtros partneriais grupių įtaka (plataus vartojimo prekių gamintojų, užsienio investuotojų)³⁸. Nepaisant to, valstybė negalėjo nutraukti savo įsipareigojimų ankstesniesiems režimo "klientams", nes jų paramos dėka laikėsi pats Suharto režimas.

Septintajame dešimtmetyje Indonezijos valdantysis elitas, pasirinkęs "partnerių" valstybinį sektorių, užsitikrino tam tikrą valstybės autonomiškumą, neleisdamas pašaliniais interesams sąlygoti sprendimų priėmimo. Tačiau vyriausybės ir plataus valstybinio sektoriaus partnerystė ilgainiui tapo institucine našta valstybės "strateginiam" pajėgumui, t. y. lankstumui keičiant plėtros partnerį, kai ankstesnis kursas pasirodė esąs ekonomiškai neproduktyvus. Po naftos kainų krizės Indonezijai iškilo būtinybė keisti plėtros politikos prioritetus, taip pat ir partnerius - persiorientuojant prie šalies eksporto potencialą didinančių bei plataus vartojimo prekes gaminančių įmonių (nuo devintojo dešimtmečio vidurio šalies lengvoji bei apdirbimo pramonė kasmet augo 10-18%³⁹). Tačiau valstybė, dėl politinės paramos negalėdama nutraukti klientelistinių ryšių su ankstesniaisiais partneriais (viešuoju sektoriumi), instituciškai tapo nelanksti - patrimoninė valdymo struktūra apribojo jos galimybes bendradarbiauti su grupėmis, išskylančiomis už struktūros ribų, taip pat ir ekonominį pajėgumą.

1.2.3. Malaizija

Nagrinėjant Malaizijos ekonominio vystymosi strategiją bei pačios valstybės autonomiškumą, visų pirma būtina atkreipti dėmesį į Malaizijos gyventojų etninę sudėtį. Pasak J. Bertrando, pokolonijinė Malaizijos valdžia rėmėsi konstituciniu 1957 m. didžiausių šalies etninių grupių "sandėriu" - kinų mažumai (sudarantieji maždaug 1/3 šalies gyventojų⁴⁰),

kuri dominavo ekonomikoje, buvo palikta teisė nevaržomai užsiimti privačiu verslu, o etniniams malajams - dominuoti politikoje⁴¹. Žinoma, „įtakos sferų“ pasidalinimas nebuvo „absoliutus“ – norint užtikrinti politinį stabilumą, abiem pusėms teko daryti nuolaidų: valdančioji kolicija (nuo 1957 m.) - Jungtinė malajų nacionalinė organizacija (UMNO – *United Malays National Organization*) kinų verslininkus aprūpindavo licencijomis ir valstybiniais užsakymais, pati už tai gaudama materialinę paramą, priėjimą prie „fondų“ ar narystę kinų įmonių valdybose⁴². Dar daugiau – pasak W. Case'o, stambiausi kinų biznio atstovai, priklausę Malaizijos kinų asociacijai, galėjo daryti politinę įtaką UMNO sprendimų priėmimui⁴³. Taigi Malaizijos vyriausybė nebuvo visiškai autonomiška kinų verslo interesų atžvilgiu.

Politiškai valstybę neabejotinai saistė malajų daugumos interesai. Dauguma jų gyveno šalies periferijoje, kai tuo tarpu nuo britų kolonijinio laikotarpio išlikęs Malaizijos plėtros politikos modelis buvo aiškiai palankesnis miestų gyventojams. Taigi pagrindinis uždavinys UMNO, siekiančiai užkirsti bet kokias etninių konfliktų galimybes, buvo perskirstyti lėšas taip, kad malajų – jos tiesioginių rėmėjų - ekonominė padėtis (provincinėse srityse) bei įtaka nebūtų mažesnė nei kinų. Tačiau, nors praktiškai nė viena rinkimų kampanija, pradedant 1957 m., nepraėjo be pareiškimų, jog provincinių sričių plėtra yra vienas pagrindinių valdžios uždavinių⁴⁴, situacija mažai pasikeitė iki 1969 m. Tik po 1969 m. riausių, stengiantis išsaugoti nuosaikųjį (malajų dominuojamą) šalies valdymą, valstybė buvo priversta išplėsti savo aljansą, į politikos formavimo procesą įtraukti naujas grupes ir labiau atsižvelgti į jos tiesioginių rėmėjų – provincijos malajų - interesus. Naujasis Nacionalinio fronto lyderis Tunas Abdul Razakas, pakeitęs Tunku Abdul Rahmaną, kaltinamą provincijos interesų ignoravimu bei riausių išprovokavimu, paskelbė Naujosios ekonomikos politikos (NEP – *New Economic Policy*) programą – gana „ambicingą“, pasak D. K. Crone'ės, planą per 20 metų pertvarkyti Malaizijos ekonomiką, panaikinant ekonominius skirtumus tarp etninių grupių, sumažinant, kiek įmanoma, skurdo lygį ir pagerinant gyvenimo sąlygų kokybę apskritai⁴⁵. Per šiuos metus buvo gerokai apribota valstybės parama sunkiajai pramonei, ekonomika palaipsniui liberalizuojama ir perorientuojama į išorines rinkas (vykdoma eksporto skatinimu grindžiama ekonominė plėtra), daug dėmesio skiriama užsienio kapitalo pritraukimui: kuriamos laisvos ekonominės zonos, užsienio investuotojams taikomos mokesčių lengvatos, priimamos

įstatymų pataisos, ribojančios darbo ginčų galimybes, ir t. t.⁴⁶ Nepaisant nacionalinės ekonomikos atvirumo išorinėms rinkoms, valstybės vaidmuo išliko stiprus perskirstant pajamas, mažinant malajų ir kinų (provincinių sričių ir miestų) ekonominės padėties skirtumus.

Taigi Malaizijoje susiformavusias institucines sąlygas plėtrai būtų galima apibūdinti taip: tam tikrą valstybės autonomiškumą įtakingiausių ekonominių interesų (kinų) atžvilgiu formaliai laidavo dar 1957 m. "konstitucinis" kinų ir malajų elito "susitarimas" dėl įtakos sričių pasiskirstymo. Lyginant su Indonezija ar Pietų Korėja, Malaizijos valdančiojo elito socialinės paramos bazė buvo/yra platesnė, o priemonės, naudojamos visuomenės interesams derinti, – išimtinai kooperacinės. Nepaisant to, instituciniu požiūriu Malaizija nebuvo/nėra "strategiškai pajėgi" valstybė – ji negali rinktis vieno ar kito plėtros partnerio, jų keisti ar pan., nes tai grėstų pačios valstybės tęstinumui. Iš vienos pusės, malajų interesų gynimas vyriausybei buvo svarbus, nes tai – svarbiausia jos politinės paramos bazė; kita vertus, pernelyg šališka malajų atžvilgiu politika galėjo išprovokuoti etninių grupių tarpusavio konfliktus, taip pat ir politinį nestabilumą. Taigi kiekvienu atveju sprendimas turėjo "balansuoti" tarp kinų ir malajų, miesto ir kaimo interesų. Ekonominio augimo rezultatai Malaizijoje pagerėjo tik tuomet, kai, industrializacijai, besiremiančiai importo pakeitimo (*import substitution*) strategija, pasiekus augimo krizę, vyriausybė ėmė laipsniškai persiorientuoti prie liberalesnės, į eksporto didinimą nukreiptos politikos ir (neastrindama vidaus grupių priešiško skatinti užsienio kapitalo savininkų iniciatyvą. Reikia pažymėti, jog pati plėtros motyvacija Malaizijoje, lyginant su kitomis Pietryčių Azijos šalimis, visgi buvo kitokia – jei ekonominis augimas Pietų Korėjoje (bent iki 1988 m.) ar Indonezijoje atliko autoritarinio valdymo legitimizavimo funkciją, Malaizijoje augimas buvo svarbus ne tiek paties režimo legitimizavimui (Malaizijoje su nedidelėmis išlygomis valdžios pasikeitimus lemdavo rinkimų rezultatai), kiek siekiant išvengti etninių grupių konfliktų, "teisingai" perskirstant augimo produktus.

1.2.4. Tailandas

Tailando plėtros istorija bene geriausiai parodo, jog efektyvios valstybės ekonomikos politikos formavimui bei vykdymui pirmaisiai reikalingas autonomiškas, pajėgus ir vieningai dirbantis biurokratinis aparatas.

Nuo 1932 m. Tailandas buvo valdomas kariškių, besiremiančių civilių biurokratija; valdantysis elitas buvo stipriai fragmentuotas – egzistavo daug atskirų klikų, klientelistiniais ryšiais siejančių kariškius, politikus ir biznio atstovus. Verslininkai (daugiausia kinų tautybės), naudodamiesi šiais ryšiais, gaudavo tam tikrų biznio lengvatų ar brangių valstybinių užsakymų, tuo tarpu kariškiams bei politikams tai buvo geras asmeninio pasipelnymo šaltinis⁴⁷. Nacionalinės ekonominės politikos formavimas bei institucionalizavimas buvo “patikėtas” nedidelei technokratų grupei – pakankamai autonomiškai, tačiau turinčiai mažai galios (dėl minėto valdymo aparato fragmentiškumo) įgyvendinti plėtos politiką.

Situacija šiek tiek pasikeitė tik septintojo dešimtmečio pradžioje, į valdžią atėjus feldmaršalui Saritui Thanaratui, sugebėjusiam centralizuoti šalies valdymą ir susilpninti atskirų grupių įtaką. Ekonominė šalies plėtra buvo pirmąkart paskelbta esanti politinis prioritetas. Vyriausybė ėmė liberalizuoti šalies ekonomiką, stabdyti valstybinio sektoriaus plėtimąsi ir vykdyti politiką, skatinančią tiesiogines užsienio investicijas. Tiesa, vienas svarbiausių veiksnių, paskatinsius apdirbamosios pramonės Tailande augimą septintajame dešimtmetyje buvo ne pati vyriausybės politika, o Vietnamo karas ir su juo susiję JAV vyriausybės užsakymai⁴⁸. JAV išvedus iš Vietnamo savo kariuomenę ir aštuntojo dešimtmečio pradžioje išaugus naftos kainoms, šalyje vėl kilo ekonominis bei politinis nestabilumas, o po 1976 m. studentų riaušių vėl įsitvirtino kariškiai. Formaliai ekonomikos augimas šalyje siekė 7%, tačiau tuo pat metu sparčiai didėjo infliacija ir prekybos deficitas⁴⁹.

Ilgalaikė ir subalansuota šalies ekonominio augimo strategija buvo pradėta įgyvendinti tik devintajame dešimtmetyje, konsolidavus valstybės valdymo aparatą. 1980 m. ministru pirmininku tapo generolas Premas, prieš tai vadovavęs vienai iš kariškių klikų. Premas gavo karaliaus rūmų paramą, be to, turėjo artimų ryšių su Vidaus saugumo operacijų taryba (*Internal Security Operations Council*), padėjusia malšinti neramumus, kylančius šalies provincinėse srityse ir inicijavusia socioekonominių veiksmų, siekiant sumažinti provincijos gyventojų skurdą, programą (“*Dream of Peace*”). Ekonominės politikos formavimas bei įgyvendinimas buvo patikėtas technokratams, bendradarbiaujantiems su Pasaulio banku. Valdančiojo elito paramos bazė buvo nuolat plečiama nuo devintojo dešimtmečio pradžios, o 1988 m. premjeru išrinktas Chuanas Leekpai’us galutinai baigė kariškių valdymo laiko-

tarpį. Teigiami ekonominės politikos rezultatai buvo akivaizdūs: jei 1975 m. žemiau skurdo ribos gyveno 33% Tailando gyventojų, 1981-1995 m. – jau tik 10%; 1980-1989 m. Tailando BNP augo vidutiniškai 6% per metus, o 1990-1995 m. – net 8.5%⁵⁰ ir t. t.

Apibūdinti Tailando institucinę struktūrą gana sunku – ji buvo nepastovi, svyruojanti nuo visiško valstybės politinio imobilizmo (maždaug iki septintojo dešimtmečio pradžios) iki didėjančio politinio pajėgumo įgyvendinti sėkmingą plėtros politiką (nuo aštuntojo dešimtmečio pabaigos). Tailando pavyzdys bene geriausiai iliustruoja valstybės aparato vieningumo (autonomijos) svarbą valstybės pajėgumui – geresnių plėtros rezultatų buvo pasiekta tik tuomet, kai kariškiai, karalius, valdininkai ėmė veikti išvien, formuodami bei įgyvendindami šalies gyventojų skurdo mažinimo programą. Nepaisant to, Tailando valstybės pajėgumas, net ir pasiekus tam tikrą valdančiojo elito sutarimą plėtros politikos požiūriu, buvo nedidelis – skirtingai nei Pietų Korėjoje ar Indonezijoje, valstybė Tailande (ypač civilių valdžia) neturi/neturėjo jokios grupės, kuri potencialiai galėtų būti valstybės “partneriu” įgyvendinant plėtros politiką. Skirtingai nei Malaizijoje, kinų mažuma Tailande nedidelė ir asimiliuota⁵¹, be to, kariškiams netekus valdžios, – politiškai bei ekonomiškai silpnėjanti dėl protekcijų ir resursų nepakankamumo⁵². Kadangi vienas pagrindinių vyriausybės tikslų, ypač po 1992 m. (demokratinio valdymo pradžios) buvo išlaikyti politinį stabilumą, neturint garantuotos visuomenės daugumos paramos, plėtros politikos įgyvendinimas, bendradarbiaujant su viena interesų grupe – plėtros “partnerė”, būtų buvusi paprasčiausiai “neatsargi” politinė strategija. Formuojant ekonominės plėtros strategiją, Tailande buvo labiau orientuojamasi į išorines rinkas: skatinamos tiesioginės užsienio investicijos, palyginus su Pietų Korėja ar Indonezija, – liberalesnė užsienio kapitalo srautų reguliavimo politika ir t. t.⁵³

1.2.5. Filipinai

Lyginant su kitomis nagrinėjamomis Pietryčių Azijos šalimis, Filipinai – mažiausiai (instituciniu požiūriu) pajėgi valstybė. Valdant Marcosui (1968-1986 m.), valdančiojo elito paramos bazė nuolat siaurėjo, o prievartos priemonės, kontroliuojant visuomenės interesus, palaipsniui ėmė dominuoti⁵⁴. Nors rinkimai vykdavo dažnai, jų rezultatai praktiškai neturėjo įtakos politinių jėgų išsidėstymui. Viešojo politika buvo

formuojama bei įgyvendinama taip, kad didžiausią materialinę naudą gautų valdantysis elitas. Kitaip sakant, pagrindinis vyriausybės vykdomos ekonominės politikos tikslas buvo ne siekis užsitikrinti visuomenės paramą (valdymo legitimumą), bet išlaikyti korumpuotas, patrono ir kliento santykiais besiremiančias elitų struktūras. Nuo šių struktūrų tęstinumo (resursų patronažui) iš esmės priklausė ir Marcosso režimo tęstinumas ("Bonaparto tipo" valstybė⁵⁵).

Režimo "siaurėjimo" kulminacija tapo 1972 m., kai šalyje buvo įvesta karinė padėtis. Aštuntojo dešimtmečio pabaigoje kariuomenei buvo perduota dar daugiau administracinių funkcijų – pvz., valstybės politikos įgyvendinimo priežiūra⁵⁶. Žlugus Marcosso režimui (1986 m.), prezidentė tapo buvusi jo oponentė - Cory Aquino, tačiau esminių pokyčių valstybės struktūroje įgyvendinta nebuvo. Lyginant su kt. Rytų bei Pietryčių Azijos valstybėmis, 1986-1988 m. Filipinų valdymo aparate daugiau aukščiausių pozicijų užėmė politiškai paskirti, o ne konkurso būdu atrinkti asmenys (žr. Priedo schemą Nr. 1), o tai mažino valstybės administracinį pajėgumą⁵⁷ ir galimybes vykdyti efektyvų plėtros kursą (daug resursų sunaudojama patronažui bei asmeniniam pasipelnymui elito grupių viduje⁵⁸).

Nors 1998 m. gegužę, Josefui Estradai tapus Filipinų prezidentu, prasidėjo santykinai atviresnės ir demokratiškesnės politikos laikotarpis, instituciškai valstybė liko silpna įgyvendinti aktyvią plėtros politiką. Remiantis *The Economist* prognozėmis, populistinis Estrada'os požiūris į politiką atspindi ir šalies ekonominėje politikoje – neformuojama aktyvi ir ilgalaikė šalies ekonomikos augimo strategija, daugiausia tikimasi iš užsienio investuotojų (plg. su Tailando ekonominės politikos kursu po 1970 m.), kurie padės šaliai įveikti ekonominę krizę⁵⁹.

1.3. Apibendrinimai ir "plėtros valstybės" teorinio modelio papildymai

Apibendrinant nagrinėtųjų šalių institucines galimybes vykdyti sėkmingą plėtros politiką ir, reikalui esant, efektyviai prisitaikyti prie išorinių ar vidaus rinkų pokyčių, galima teigti, jog nė vienoje iš jų šios sąlygos (remiantis "plėtros valstybės" teoriniu modeliu) nebuvo/nėra pakankamos. Ir nors negalima teigti, jog mažas (Filipinuose, Tailande, iš dalies Malaizijoje) ar nusilpęs (Pietų Korėjoje, Indonezijoje) institucinis šalių pajėgumas buvo tiesioginė 1997-1998 m. regiono plėtros

krizės priežastis (apskritai nelogiška institucinę struktūrą ar patį režimą “kaltinti” sukėlus ekonominę krizę), turint omeny dar 1995 m. (!) TVF pareikštus įspėjimus Pietryčių Azijos šalims dėl didelių jų einamosios sąskaitos deficitų ir galimo finansinio nestabilumo⁶⁰, galima teigti, jog institucinis silpnumas nagrinėjamose šalyse visgi buvo viena iš **palankių krizei kilti prielaidų**, nes tinkamu metu nebuvo tinkamai reaguota⁶¹. Apskritai nusilpusi institucinė struktūra sukuria prielaidas krizei dviem atžvilgiais: pirma, klientelistiniai bei korumpuoti valstybės ir ekonominio elito santykiai arba, kitaip tariant, – valstybinės priežiūros ir kontrolės stoka – yra “tinkamas” ir ilgalaikis pamatas kauptis krizės “potencialui” (“blogų paskolų geriems draugams”⁶² skyrimas, investavimas į rizikingus ir nepelningus projektus, bankų patikimumo ir ekonomikos produktyvumo smukimas, valstybės skolos didėjimas, biudžeto pinigais dengiant beviltiškus įsisikolinimus ir t. t.); antra, kaip buvo minėta, nusilpusi institucinė struktūra neleidžia valstybei greitai ir adaptyviai reaguoti į išorinius ekonominius pokyčius – neautonomiška valstybė, kurią saisto išipareigojimai tam tikroms visuomenės grupėms, negali keisti savo politikos kurso (ir atitinkamai – plėtros partnerio), jei tai neparanku režimo rėmėjams, – priešingu atveju valdantysis elitas rizikuoja netekti valdžios.

Apžvelgiant institucinių plėtros prielaidų atskirose šalyse ypatumus (“pažeidimo” vietas bei struktūros silpnumo priežastis), galima teigti, jog:

Pagrindinė Pietų Korėjos ir Indonezijos institucinės struktūros “problema” buvo ta, jog valstybė, įgyvendindama (o vėliau – ir planuodama) šalies plėtros kursą, rėmėsi išskirtinai viena interesų grupe (Pietų Korėjoje tai buvo privataus verslo įmonės – *chaebols*, Indonezijoje – valstybinės įmonės). Režimai šiose šalyse buvo ir liko “atsparūs” visuomenės spaudimui, tačiau ilgainiui tapo susaistyti (dėl tęstinumo ir rentų) savo plėtros “partnerių” interesų. Remiantis H. Croucho autonomiškumo samprata (žr. p. 88), galima teigti, jog Pietų Korėjos ir Indonezijos valstybės išliko autonomiškos spaudimo “iš apačios” atžvilgiu, tačiau tapo atviros elito spaudimui (“iš viršaus”). Ilgainiui korupcija valstybės ir minėtųjų interesų santykiuose tapo “sisteminė”⁶³, t. y. atliekanti režimo palaikymo funkciją, nors Pietų Korėjoje ir mažiau centralizuota nei Indonezijoje (čia rentų skyrimą kontroliavo “pirmoji šeima” ir aukščiausieji kariuomenės pareigūnai, tuo tarpu Korėjoje svarbesni neformalūs asmeniniai atskirų valstybės pareigūnų/valdininkų ir *chae-*

bols vadovų santykiai). Sisteminė (institucionalizuota) korupcija tapo kliūtimi tolesnei šių šalių plėtrai tuomet, kai į importo pakeitimą orientuota plėtros politika tapo neproduktyvi (Indonezijoje tai žymia dalimi paskatino naftos kainų kritimas). Tačiau, nors naujų (smulkaus bei vidutinio verslo, apdirbamosios pramonės) interesų spaudimas valstybei didėjo, atsisakyti ankstesniųjų išsipareigojimų plėtros partneriams, kurių dėka laikėsi visa sistema, buvo praktiškai neįmanoma/politiškai nenaudinga. Taigi, pereinant prie liberalesnės, į eksportą orientuotos ekonominės politikos, valstybės pajėgumas ėmė silpnėti - nusistovėję instituciniai santykiai kliudė produktyviai perskirstyti augimo resursus, efektyviai reaguoti į išorės pokyčius ir pan.

Malaizijos institucinis silpnumas buvo žymia dalimi sąlygotas jos gyventojų etninės sudėties ypatumų. Skirtingai nei Indonezijoje, Tailande ar Filipinuose, kur kinų mažuma buvo asimiliuota⁶⁴, Malaizija išliko etniškai bei kultūriškai "padalinta" valstybė - apie 1/3 visų šalies gyventojų sudarančiai kinų mažumai dar 1957 m. susitarimu buvo laiduota teisė nevaržomai plėtoti savo verslą su sąlyga, jog malajų elitas dominuos valstybės valdymo struktūrose. Atrodytų, taip buvo sukurtos prielaidos valstybės autonomijai dominuojančių ekonominių (kinų) interesų atžvilgiu. Tačiau minėtasis veiklos sričių pasiskirstymas pagal etniškumą iš esmės komplikavo Malaizijos valstybės galimybes vykdyti aktyvią intervencinę plėtros politiką. Skirtingai nei teigiama "plėtros valstybės" teorijose, Malaizijoje aktyvus valstybės kišimasis, formuojant bei įgyvendinant sėkmingą šalies plėtrą, ir politinio stabilumo šalyje užtikrinimas buvo/yra tam tikra dalimi konfliktuojantys, o ne vienas kitą papildantys interesai. Ir pernelyg didelis valstybės aktyvumas ekonominėje sferoje (kėsinimasis į kinų ekonominius interesus), ir valstybės pasyvumas (susitaikymas su ekonomiškai prastesnėmis tiesioginių vyriausybės rėmėjų – malajų – gyvenimo sąlygomis) gali būti potenciali tarpetninio konflikto priežastis. Taigi Malaizijoje institucinės sėkmingos plėtros sąlygos, nurodomos "plėtros valstybės" teorijose, apskritai neįmanomos dėl etninės šios šalies gyventojų sudėties specifiškos, o politiškai "neutraliausia" strategija lieka – skatinti šalyje užsienio kapitalo interesų iniciatyvą.

Tailande institucinių plėtros prielaidų (tokių, kokios reikalingos sėkmingai plėtrai įgyvendinti "plėtros valstybės" teorijų požiūriu) sukūrimas taip pat buvo problematiškas. Iki aštuntojo dešimtmečio pradžios valstybę valdė atskiros kariškių klikos, rėmėsi daline kinų verslo para-

ma, mainais teikdamos tam tikras mokesčių nuolaidas, vyriausybės subsidijas ir pan. Valstybės valdymo aparatas tapo autonomiškesnis ir buvo konsoliduotas tik aštuntojo dešimtmečio pabaigoje, kariškiams, karaliui bei “technokratams” iš esmės sutarus dėl ekonominės plėtros prioritetų – provincinių sričių rėmimo ir skurdo mažinimo programos. Sustiprėjus parlamentui ir politinėms partijoms, vyriausybė tapo priklausoma nuo rinkėjų (tailandiečių, provincinių sričių gyventojų) paramos, taigi bet kokie valstybės saitai su dominuojančiomis kapitalo (kinų mažumos) grupėmis būtų buvę pavojingi režimui stabilumo išlaikymo požiūriu.

Pagrindinė institucinio pažeidimo vieta Filipinuose yra tai, jog tenkinama tik viena iš prielaidų – valstybės autonomiškumas, tačiau valstybė neturi potencialių plėtros partnerių – įtakingų kapitalo interesų grupių ar pan. Autoritarinis Marcos valdymas, ypač įvedus šalyje karinę padėtį, efektyviai silpnino pilietinę visuomenę, kartu ribodamas ir savarankiškų ekonominių interesų raišką. Taigi Filipinuose nebuvo sąlygų susiformuoti interesų grupėms, kurios savo ruožtu būtų suinteresuotos dalyvauti šalies ekonominėje transformacijoje. O interesų fragmentiškumas, pasak J. S. Migdalo, kai pavieniai, potencialiai ekonomiškai įtakingi asmenys ar nedidelės grupės pačios nėra suinteresuotos plėtra, nesukuria ir valstybei jokio stimulo pradėti reformų kursą⁶⁵. Net ir vėliau, prasidėjus demokratiškesnio valdymo Filipinuose laikotarpiui (nuo 1986 m.), valstybės institucinis pajėgumas liko ribotas – nėra potencialių partnerių aktyviam plėtros kursui įgyvendinti, vyriausybės politikoje dominuoja populistiniai pareiškimai, o pati plėtra siejama su užsienio kapitalo pritraukimu⁶⁶.

Apibendrinant galima teigti, jog “plėtros valstybės” teorijos, instituciškai aiškindamos Rytų bei Pietryčių Azijos šalių plėtros sėkmę, neatsižvelgė į du dalykus:

1) valstybės **autonomija nėra pastovi valstybės charakteristika** – nauji plėtros strategijos etapai (perėjimas nuo importo pakeitimo (*import substitution*) strategijos prie eksporto didinimu paremto augimo (*export-oriented growth*) politikos ar nuo pastarosios – prie specializacijos komercinių bei finansinių paslaugų teikimo srityje (*entrepôt growth*)⁶⁷) sąlygoja atitinkamus pokyčius socialinėje visuomenės struktūroje bei naujų interesų grupių susiformavimą. Pavyzdžiui, P. Evanso teigimu, “sėkminga industrinė transformacija didina kapitalo nepriklausomumą nuo valstybės, o pačiai valstybei atveria naujų aljansų alter-

natyvas”⁶⁸. Tačiau, jei nusistovėję korumpuoti valstybės ir plėtros “partnerių” santykiai atlieka paties režimo išlaikymo funkciją (neskaitant asmeninės materialinės naudos, kuri skatina tęsti nusistovėjusius ryšius tiek valdininkus, tiek “partnerius”), valstybė, žinoma, nelinkusi jų atsisakyti ir keisti savo plėtros “partnerį”. Netekusi autonomiškumo, tačiau susieta su tam tikra interesų grupe valstybė tampa “superkarteliu, kaip ir visi karteliai, siekiančiu apsaugoti savo narius nuo *status quo* pokyčių”⁶⁹. Institucinis valstybės pajėgumas bei lankstumas, įgyvendinant efektyvią plėtros politiką, silpsta: dėl korupcijos ji patiria legitimumo nuostolių, dar daugiau - tolesnė ekonominė politika, kuri iš principo negali būti “neutrali”⁷⁰, aštrina ankstesniųjų plėtros “partnerių” (pirminių pramonės šakų, žaliavų perdirbėjų ir pan.) bei naujai iškilusių ekonominių interesų grupių (apdirbamosios pramonės ir kt.) konfliktą (*upstream-downstream conflict*⁷¹). Instituciškai valstybė tampa nepajėgi nei užtikrinti produktyvų resursų perskirstymą (efektyvią plėtrą), nei adaptyviai reaguoti į išorinių rinkų pokyčius (Pietų Korėjos, Indonezijos pavyzdžiai).

Valstybės autonomiškumo kitimo, vykdamas plėtros politiką, ignoravimas yra bene pagrindinė “plėtros valstybės” teorijų trumparegystės priežastis.

2) “Plėtros valstybės” teorijose buvo teigiama, jog autonomiška valstybė, aktyviai vykdydama plėtros politiką, tuo pačiu užsitikrina ir visuomenės paramą esančiam režimui, politinį šalies stabilumą. Tačiau, kaip matyti Malaizijos ar Tailando atvejais, aktyvus valstybės kišimasis į ekonomiką, plėtros politikos įgyvendinimas su tam tikro plėtros “partnerio” pagalba ir politinio stabilumo šalyje užtikrinimas gali būti iš principo konfliktuojantys interesai. Pvz., Malaizijoje tai sąlygoja ypatinga šalies gyventojų etninė sudėtis, Tailande – tai, jog daugumos paramą esantis režimas gali gauti tik laimėjęs provincinių šalies sričių gyventojų balsus. Apskritai, jei visuomenės parama režimui dėl vieno ar kitų priežasčių yra ribota, vyriausybės, žinoma, labiau linkusios rūpintis savo valdžios tęstinumu ir vykdyti nuosaikesnę ekonominę politiką.

1.4. Ekonominės institucinio silpnumo pasekmės: krizės “potencialo” kaupimas

Institucinio Pietryčių Azijos valstybių silpnumo (kontrolės, priežiūros stokos ir/arba išskirtinio vienos interesų grupės protegavimo) ekonominės pasekmės buvo akivaizdžiai neigiamos: ilgaiui

mažėjo proteguojamų įmonių gamybos našumas⁷², valstybės įsipareigojimai stambiajam bizniui skatino teikti komerciškai nenaudingas paskolas - tai apsunkino bankų sistemos funkcionavimą. Bankai buvo priversti rizikingai (pasikliaudami valiutos kurso stabilumu) skolintis užsienyje, o tai didino mokėjimų balanso deficitą, "spaudė" devalvuoti nacionalines valiutas ir tuo pačiu silpnino konkurencines vietas gamintojų eksporto pozicijas tarptautinėse rinkose bei Pietryčių Azijos šalių ekonominio augimo potencialą apskritai (žr. Priedo lenteles Nr. 2-6).

Pavyzdžiui, Pietų Korėjoje, 1996 m. kritus pasaulinėms elektronikos ir puslaidininkių kainoms, žymiai sumažėjo šių prekių eksportas (1997 m. I ketvirtį, lyginant su praėjusiais metais, - 17%⁷³), daugelis kompanijų susidūrė su mokėjimų sunkumais ir buvo priverstos bankrutuoti. Beviltiškos skolos (daugiau nei 21 mlrd. JAV dolerių 1997 m. pabaigoje⁷⁴) sunkino ir šalies bankų veiklą. Tačiau priemonės, kurių vyriausybė ėmėsi krizei sureguliuoti, iš esmės buvo naudingos tik jos plėtros "partneriams" - *chaebols*: buvo sukurti specialūs fondai, kurių lėšomis "dengiamos" didžiausių, prie bankroto ribos priartėjusių, pramonės įmonių skolos. Tai blogino valstybės makroekonominę situaciją: augo valstybės skola ir mokėjimų balanso deficitas (žr. Priedo lentelę Nr. 2). Nusistovėję klientelistiniai Pietų Korėjos vyriausybės ir *chaebols* santykiai buvo vienas iš ilgalaikių veiksnių, sąlygojusių šalies finansų sistemos nusilpimą iki "kritinio lygio" - kai ilgalaikės paskolos šalyje veikiančioms neproduktyvioms įmonėms, turinčioms vyriausybės "garamijas", buvo dengiamos trumpalaikėmis užsienio paskolomis (žr. Priedo diagramą Nr. 2), tokių finansinių institucijų, nepelningai investavusių savo turimus kapitalo aktyvus, veiklos baigtis praktiškai buvo nulemta, tik laiko atžvilgiu priklausanti nuo nacionalinės valiutos kurso kritimo datos, - nemokumo problemos tapo neišvengiamos.

Viena pagrindinių institucinės struktūros sąlygotų ekonominių problemų Indonezijoje tapo nuolat auganti valstybės skola - valstybinės įmonės, nepriklausomai nuo jų produktyvumo, buvo subsidijuojamos šalies biudžeto lėšomis⁷⁵, didžiausi šalies bankai - valstybiniai, o jų veikla mažai kontroliuojama. Pavyzdžiui, keturis iš septynių didžiausių valstybinių Indonezijos bankų valdė prezidento Suharto šeimos nariai - iš esmės jie buvo naudojami pinigų šeimos projektams perpumpavimui, dauguma paskolų "Suharto ir jo draugams" taip ir nebuvo gražintos⁷⁶. Be to, Indonezija, lyginant su kitomis Pietryčių Azijos šalimis, išsiskiria ir ypatingu korupcijos išplitimu - pavyzdžiui,

iškilus bankų nemokumo problemoms ir TVF reikalaujant juos uždaryti, prieš pat uždarymą keturiems bankams buvo leista (pritarus Vyriausybei) iš centrinio Indonezijos banko “pasiskolinti” penkiskart jų kapitalą viršijančias sumas⁷⁷ ir t. t.

Praktiškai visose nagrinėjamosiose valstybėse (o ypač – Tailande, Malaizijoje ir Filipinuose, kur dėl minėtų vidinių institucinio pajėgumo apribojimų sistemos buvo atviresnės užsienio kapitalui⁷⁸), spartaus augimo metais problema tapo didėjantys kapitalo investicijų srautai ne į gamybą (pridėtinę vertę kuriančias pramonės šakas), bet į nekilnojamąjį turtą, sparčiai augantį statybos sektorių, lizingu užsiimančias kompanijas ir pan. Tokios investicijos trumpuoju laikotarpiu buvo ypač naudingos – sparčiai augant ekonomikai, nekilnojamojo turto kainos buvo dirbtinai išpūstos. Tačiau tokios trumpalaikės spekuliacinės investicijos didino valstybių einamosios sąskaitos deficitą, spaudimą nacionalinėms valiutoms ir t. t. (apie tai plačiau žr. 2.1.2. dalyje). Pavyzdžiui, Bangkogas devintajame dešimtmetyje tapo sparčiausiai augančia sostine Azijoje – net 50% visų užsienio kapitalo investicijų Tailande būdavo investuojama į nekilnojamąjį turtą⁷⁹. Tačiau dešimtojo dešimtmečio viduryje, perpildžius rinką ir stipriai kritus nekilnojamojo turto kainoms, apie pusę paskolų, investuotų į nekilnojamąjį turtą, tapo “blogomis”⁸⁰. Be to, ribotą visuomenės paramą turinti Tailando vyriausybė (dešimtajame dešimtmetyje nė viena vyriausybė neišsilaikė ilgiau nei 2-2.5 metų⁸¹), mažėjant ekonominiam šalies augimui (žr. Priedo lentelę Nr. 5), buvo linkusi labiau atsižvelgti į vartotojų, o ne gamintojų interesus. Viena svarbiausių sulėtėjusio augimo (1996 m.) priežasčių buvo bato devalvavimas ir dėl spartaus augimo atsiradęs darbo jėgos trūkumas. Išaugus darbo užmokesčiui, vyriausybė stengėsi ginti šalies ekonomiką nuo infliacinio spaudimo, didindama palūkanų normą. Tačiau vietos verslininkus tokia politika skatino skolintis arba importuoti technologijas iš užsienio – nuo 1994-1996 m. šalies prekybos deficitas išaugo beveik 90%, mokėjimų balanso deficitas (-8.2%) buvo didžiausias, lyginant su kitomis Pietryčių Azijos šalimis (žr. Priedo lentelę Nr. 5).

Nuosaikesnę ekonominę politiką vykdanči Malaizijos vyriausybė susidūrė su kiek kitokio pobūdžio ekonominiais sunkumais. Prieškriziniais metais sulėtėjus augimo tempams (žr. Priedo lentelę Nr. 4), Malaizijos vyriausybė, bandydama laviruoti tarp didėjančio nedarbo (daugiausia vidurinės klasės (malajų daugumos) interesus) ir paslaugų sektoriaus plėtros (verslo, kinų mažumos interesus)⁸², ėmė įgyvendin-

ti rizikingus statybų planus: pastatyti didžiausią Azijoje hidroelektrinę (5.7 mlrd. JAV dolerių vertės projektas), supermodernų oro uostą (3.4 mlrd. JAV dolerių), naują administracinę sostinę (7.6 mlrd. JAV dolerių), aukščiausią pasaulyje pastatą (0.75 mlrd. JAV dolerių)⁸³ ir t. t. 1997 m. viduryje dėl pernelyg didelės gyvenamųjų bei verslo patalpų pasiūlos žymiai kritus nekilnojamo turto kainoms, nuostolius patyrė investavę į projektus bankai, įmonės bei pati valstybė.

Apibendrinant galima teigti, jog institucinis silpnumas (šiuo atveju nepaisant institucinės struktūros „pažeidimo“ kiekvienoje valstybėje vietų Pietryčių Azijos šalyse skatino krizės „potencialo“ augimą. Neįprastai didelis ir vis augantis einamosios sąskaitos deficitas (ypač dėl užsienio prekybos deficito ir įsiskolinimų bei palūkanų už užsienio paskolas – žr. Priedo lenteles Nr. 2-6) buvo dengiamas trumpalaikėmis kapitalo įplaukomis; sparčiai augo užsienio skola, o šalių tarptautinis konkurencingumas (valiutas susiejus su JAV doleriu) tapo iškreiptas. Be to, didėjantys užsienio kapitalo srautai į gamybos požiūriu neproduktyvius sektorius (statybą, nekilnojamąjį turtą) nei didino šalių technologinį potencialą, nei padėjo spręsti mokėjimų balanso problemas, priešingai – didino jo deficitą. Įsisenėję ir neproduktyvūs vyriausybės ir kapitalo interesų santykiai tapo kliūtimi efektyviai perskirstant resursus (ypač Pietų Korėjoje ir Indonezijoje), bankų sistema buvo nepakankamai reguliuojama; ekonomika palaipsniui (ypač per dešimtąjį dešimtmetį) tapo „išpūsta“ (*bubble-economies*), t. y. neproduktyvi ir didele dalimi veikianti „į skolą“ (žr. Priedo diagramas Nr. 1-2).

2. Išorinės krizės priežastys

2.1. Globalizacijos grėsmės: pasekmės Pietryčių Azijos šalių ekonomikoms

Kaip buvo minėta, institucinis Pietryčių Azijos šalių silpnumas, buvęs tinkama prielaida ekonominiam neproduktyvumui – krizės „potencialui“ – susikaupti, visgi negali būti laikomas tiesiogine ekonominės krizės priežastimi. Nei plėtros teorijų reikalavimų neatitinkančios biurokratinės struktūros, nei autoritariniai režimai nesuku-

ria finansinių krizių – jos kyla tarptautinio kapitalo rinkose, taigi pirmiausia – tai rinkų “prerogatyva”. Šioje straipsnio dalyje bandoma atskleisti ekonominės globalizacijos pasekmes Pietryčių Azijos šalių plėtrai, įvertinti iš valstybių tarpusavio priklausomybės ir laisvo kapitalo judėjimo kylančias grėsmes. Pati sąvoka – “globalizacija” – čia vartojama gana siaura prasme, t. y. kaip “valstybės ekonominė priklausomybė nuo platesnės nei nacionalinė vartotojų bei gamintojų auditorijos”⁸⁴.

Pagrindinę darbinę hipotezę būtų galima suformuluoti taip: ekonominė krizė regione kilo dėl nacionalinių institucijų nepajėgumo prisitaikyti prie išorinių rinkų pokyčių (valiutų kursų svyravimų, didėjančių užsienio kapitalo įplaukų ir pan.). Tačiau, skirtingai nei pirma, “nepajėgumas” šiuo atveju interpretuojamas ne kaip valstybės institucinio silpnumo išraiška, bet kaip neigiamos globalizacijos pasekmės – tam tikra dalimi neišvengiamos, nes valstybės jų neišvengia visiškai kontroliuoti nacionalinės politikos priemonėmis. Pietryčių Azijos šalių pavyzdys parodo, jog tarptautinis kapitalo judėjimas iš esmės “nereaguoja” į nacionalines antikrizinės politikos, kovojant su didėjančiu mokėjimų balanso deficitu, priemones (pvz., palūkanų normos didinimą siekiant mažinti cirkuliuojančių pinigų kiekį ir apsaugoti ekonomiką nuo perkaitimo), netgi priešingai – gali būti gaunamos visai kitokios, nei tikėtasi, pasekmės. Apskritai valstybių priklausomybė nuo išorinių rinkų sąlygoja politikos prognozavimo problemas ir atitinkamai – riboja valstybės vykdomos plėtros politikos sėkmės tikimybę. Be to, šalių tarpusavio prekybiniai ar kt. saitai didina krizės tikimybę, ekonominiam smukimui prasidėjus valstybėje-partnerėje, – tokiu atveju patiriamas dvigubas spaudimas: dėl pablogėjusių eksporto sąlygų ir atsiradusio pagrindo valiutinėms spekuliacijoms. Nagrinėjant šias, su globalizacijos procesais susijusias, grėsmes Pietryčių Azijos šalių atveju galima teigti, jog nacionalinės vyriausybės tam tikra dalimi buvo bejėgės išvengti 1997 m. ekonominės krizės. Institucinį jų silpnumą galima “kaltinti” nebent dėl palankių ilgalaikių sąlygų ekonominiam neproduktyvumui “susikaupti”, dėl bankų sistemos priežiūros stokos ir pan., tačiau institucinė struktūra nesukėlė pačios krizės – ekonomikos griūtį paskatino pakitusių išorinių prekybos sąlygų bei tarptautinio, nekontroliuojamo kapitalo judėjimo veiksniai.

2.1.1. Pietryčių Azijos šalių plėtros „jautrumas“ išoriniams valiutų kursų svyravimams

Nuo aštuntojo dešimtmečio vidurio Pietryčių Azijos šalims ėmus įgyvendinti eksporto didinimu pagrįstą ekonomikos augimo kursą (*export-oriented growth*), viena iš „paradigminių“⁸⁵ ekonominės politikos priemonių tapo dirbtinai sumažintas nacionalinių valiutų kursas (*competitive devaluation*). Visose, išskyrus Pietų Korėją, nagrinėjamose valstybėse nacionalinės valiutos kursas ilgai buvo „prištas“ (*pegged*) prie JAV dolerio. Taigi vietiniams gamintojams buvo užtikrinamas santykinis konkurencinis pranašumas tarptautinėse rinkose, o užsienio gamintojai skatinami verčiau investuoti kapitalą (tiesioginių ar portfelinių investicijų forma) Pietryčių Azijos šalyse nei importuoti į jas jau pagamintas prekes. Tokia vyriausybės politika buvo naudinga keletu požiūrių: pirma, didėjo šalies eksporto apimtys; antra, toks valiutos kurso nustatymas padėjo išvengti mokėjimų balanso problemų; trečia, tiesioginės užsienio investicijos taip pat buvo naudingos ir kaip modernių technologijų bei papildomų darbo vietų kūrimo šaltinis. Tačiau, jei ši strategija „pasiteisino“ iki dešimtojo dešimtmečio vidurio, vėliau, reikšmingai pakitus tarptautinės prekybos sąlygoms, tokios politikos efektyvumas tapo abejotinas.

Pirma, nors regiono šalių valiutos buvo susietos su JAV doleriu, JAV nebuvo nei vienintelis, nei svarbiausias šių šalių prekybos partneris – daugiau kaip 50% prekybos vyko tarp regiono valstybių, ypač svarbią vietą užėmė Japonija⁸⁶. Antroje paskutinio dešimtmečio pusėje JAV doleriui stipriai pabrangus jos bei Europos valiutų atžvilgiu (per pirmąjį 1997 m. pusmetį jos vertė nuo 79 jėnų už JAV dolerį krito iki 115 jėnų už dolerį⁸⁷), santykinai padidėjo ir Pietryčių Azijos valiutų vertė. Antra, spaudimą Pietryčių Azijos šalių valiutoms padidino struktūrinės reformos Kinijoje. Per nepilnus porą dešimtmečių (1978–1994 m.) Kinijos valiuta neteko 9/10 savo vertės, paskutinį kartą – 1994 m. sausio mėn. – juanis buvo devaluotas 34% JAV dolerio atžvilgiu⁸⁸. Tokia Kinijos vyriausybės politika buvo neabejotinai naudinga sparčiai besivystančiai Kinijai, nes devintajame dešimtmetyje leido išvengti ekonomikos perkaitimo, be to, didino Kinijoje pagamintų prekių konkurencingumą tarptautinėse rinkose – pvz., per pirmąjį 1994 m. pusmetį Kinijos eksportas išaugo 26%, kai Tailando ir Malaizijos eksportas smuko⁸⁹. Tačiau efektas Piet-

ryčių Azijos šalims buvo neigiamas: vietos gamintojų eksportas tapo per brangus Japonijos bei Europos rinkoms, sustiprėjo konkurencija iš Kinijos gamintojų pusės (ypač po 1994 m.). Taigi natūralu, jog Pietryčių Azijos šalių eksporto augimo tempai ėmė mažėti (žr. Priedo lenteles Nr. 2-6), o nacionalinės valiutos patyrė devalvacijos spaudimą.

Be to, konkurencinis poreikis devalvuoti nacionalines valiutas turėjo neigiamą poveikį ir Pietryčių Azijos finansų sistemai. Jei užsienio kapitalo investicijų anplūdis 1983-1993 m. (žr. Priedo diagramą Nr. 3) didino regiono šalių eksporto potencialą ir buvo naudingas ilgalaikiam ekonomikos augimui⁹⁰, paskutiniojo dešimtmečio pradžioje, gerokai padidėjus spekuliacinėms investicijoms į nekilnojamąjį turtą, tolesnės investicijos ėmė kelti grėsmę finansiniam stabilumui, didindamos tikėtinos bankų krizės (po nacionalinių valiutų devalvavimo) apimtis. Šio dešimtmečio pradžioje nacionaliniams bankams buvo ypač pelninga skolintis užsienyje (ypač Japonijoje, po jos devalvavimo) ir investuoti į nekilnojamąjį turtą šalies viduje (žr. Priedo lentelę Nr. 7). Tačiau 1996 m., kritus nekilnojamo turto kainoms ir 1997 m. devalvavus nacionalines valiutas, daugelis bankų susidūrė su nemokumo problema: jeigu paskolos/investicijos nekilnojamam turtui šalies viduje buvo suteiktos nacionaline valiuta, ją devalvavus, „pabrango“ paskolų atidavimas užsienio skolintojams; jei paskolos vietos verslininkams, investuojantiems į negamybines šakas buvo suteiktos užsienio valiuta, devalvavus nacionalinę valiutą, bankuose žymiai išaugo „blogų paskolų“ kiekis, nes dauguma vietos skolininkų tapo nepajėgūs sumokėti savo skolų ir/ar palūkanų (žr. Priedo diagramą Nr. 2).

Taigi galima teigti, jog pokyčiai išorinėse rinkose, kurių (ar bent jų apimties) buvo neįmanoma tiksliai prognozuoti, turėjo neabejotinai neigiamą poveikį Pietryčių Azijos šalių plėtrai – antroje dešimtojo dešimtmečio pusėje ne tik sumažėjo šių šalių eksportas (kuriuo buvo grindžiamas šalies plėtros kursas), bet dėl spaudimo devalvuoti nacionalines valiutas iškilo ir bankų sistemos žlugimo grėsmė. Jei kreditų teikimo bei bankų priežiūros stoka, korupcijos išplitimą finansiniuose sluoksniuose ir galima laikyti viena iš institucinio silpnumo pasekmių, minėtų procesų grandinės (globalaus kapitalo judėjimo) neįmanoma kontroliuoti nacionalinėmis priemonėmis. Pietryčių Azijos šalių atvirumas tarptautinėms rinkoms ir jų plėtros priklausomybė nuo eksporto sąlygų lėmė tai, jog visos šalies ekonominis stabilumas tapo ypač jautrus nekontroliuojamiems išoriniams valiutų kursų svyravimams.

2.1.2. Kapitalo srautų kontrolė ir konkurenciškai naudingas nacionalinės valiutos kursas: pasirinkimo dilema

Be to, jei nacionalinių valiutų pririšimas prie JAV dolerio (dirbtinai sumažinus jų kursą) buvo neabejotinai naudinga ekonominė strategija skatinant eksportą, ilgainiui, Pietryčių Azijos šalyse didėjant užsienio kapitalo investicijoms, pastovaus (santykinai sumažinto) valiutos kurso išlaikymas dėl didėjančių fiskalinių tokios politikos kaštų tapo problematiškas. Teoriniu požiūriu, šalis, siekianti išlaikyti pastovų (pririštą) valiutos kursą, pritraukdama didelius užsienio kapitalo srautus, susiduria su infliaciniu spaudimu: užsienio kapitalo įplaukos faktiškai stiprina jos nacionalinę valiutą, taigi centrinis šalies bankas, siekdamas išlaikyti nustatytąjį (eksporto konkurenciniu požiūriu – naudingesnį) valiutos kursą, neturi kitos išeities kaip supirkti užsienio valiutą – tiek, kiek buvo investuota užsienio kapitalo. Tokiu būdu šalyje padidėja pinigų kiekis, palūkanų norma krenta ir kapitalo srautai į šalį sumažėja. Tačiau, kadangi infliacija yra taip pat nepageidautina, kaip ir valiutos kurso augimas, vyriausybė ima papildomai taikyti “sterilizacines”⁹¹ priemones: riboja skolinimąsi iš centrinio banko, reikalauja didinti bankuose pinigų rezervus, organizuoja išdo vertybinių popierių išpardavimą ir t. t.

Sėkmingais ekonominės plėtros metais (1985–1993 m.) praktiškai visos Pietryčių Azijos šalys susidūrė su šia pastovaus valiutos kurso ir infliacijos lygio išlaikymo problema. Kasmet pritraukiamų tiesioginių užsienio investicijų kiekis Malaizijoje išaugo nuo 3% šalies BNP 1989 m. iki 21% - 1993 m., per tą patį laikotarpį Tailande – nuo 7% iki 13%⁹². Atitinkamai buvo didinamos užsienio valiutos atsargos – nuo maždaug 24% (skaičiuojant nuo kapitalo įplaukų) iki daugiau nei 40%⁹³. Tačiau reikia pabrėžti, jog ilguoju laikotarpiu “sterilizacijos” politika negali būti sėkminga iš principo – ribodama pinigų kiekį, vyriausybė skatina palūkanų normos augimą, ir užsienio kapitalo srautai dar labiau auga. Be to, tokia politika (tai buvo ypač svarbu Pietryčių Azijos šalių atžvilgiu) skatina šalies gyventojus spekuliaciniais sumetimais skolintis užsienyje: didėja trumpalaikiai įsiskolinimai užsieniui, nacionaliniai bankai, vykdanys vyriausybės liniją, priversti stagnuoti arba skolintis užsienyje patys. Bet koks vyriausybės sprendimas dėl valiutos kurso – ginti jį toliau ar devalvuoti – esant tokiai situacijai, bankų sistemai greisia žlugimu: nesugebėjimu išmokėti savo užsienio skolos, “blogų

paskolų" dėl šalies verslininkų nesugebėjimo grąžinti įsiskolinimus išaugimu ir pan.

Viena iš krizės priežasčių Pietryčių Azijos šalyse buvo pagal minėtąjį "planą", vyriausybėms ginant "konkurencingą"⁹⁴ nacionalinės valiutos kursą, sprogęs nekilnojamojo turto burbulas, vėliau sukėlęs daugelio bankų griūtį ir lėmęs valiutos devalvavimą. Kontroliuodamos užsienio kapitalo įplaukas, šių šalių vyriausybės netiesiogiai paskatino dar daugiau investuoti į nekilnojamąjį turtą: pirma, išaugusios palūkanos nekilnojamąjį turtą darė dar palankesne sritimi investicijoms; antra, investicijos į šį sektorių apskritai buvo laikomos "saugiomis", t. y. mažai rizikingomis, turinčiomis tam tikras vyriausybines garantijas (dėl artimų ryšių su valdančiuoju elitu ir pan.). Pavyzdžiui, 1992 m. Tailande pelnas, gautas iš nekilnojamojo turto akcijų, vidutiniškai 16 kartų viršijo realią turto kainą, 1993 m. – jau net 26 kartus. Iki krizinių 1997-ųjų metų šalies bankai į nekilnojamąjį turtą iš viso investavo apie 800 mlrd. batų (maždaug penktadalį savo paskolų portfelio)⁹⁵. Esant išpūstoms nekilnojamojo turto kainoms, sparčiai augo jo pasiūla – pvz., Tailande bendras patalpų, skirtų biurams, plotas 1996 m. padidėjo nuo 0.7 iki 5.6 mln. m² ⁹⁶. Galiausiai, kai, perpildžius rinką, nekilnojamojo turto kainos krito (per šešis 1996 m. mėnesius maždaug trečdaliu⁹⁷), finansų sistema taip pat negalėjo išvengti krizės.

Tokia įvykių grandinė atskleidžia dar vieną su ekonomine globalizacija susijusių grėsmių šalies plėtrai aspektą: nacionalinės vyriausybės ilguoju laikotarpiu yra nepajėgios išlaikyti priištą valiutos kursą, jei šis konkurenciniais sumetimais yra dirbtinai sumažintas. Pietryčių Azijos šalyse bandymai monetarinėmis priemonėmis kontroliuoti įplaukiančio užsienio kapitalo srautus ne tik nepadėjo pasiekti norimo efekto (stabilaus, šiek tiek nuvertinto, eksportui didinti "tinkamo" valiutų kurso), bet dar labiau pagilino problemą (einamosios sąskaitos deficito didėjimą). "Sterilizacijos" politika (ypač nuosekliai vykdoma Indonezijoje bei Tailande⁹⁸) Pietryčių Azijos šalyse iškreipė investavimo į nekilnojamąjį turtą pelningumą, kritiniu momentu dar daugiau skatindama investuoti į negamybines sritis. Dėl to išaugo einamosios sąskaitos deficitas (žr. Priedo lenteles Nr. 2-6), spaudimas nacionalinės valiutos kursui ir bankų sistemos žlugimo kaštai. Taigi galima teigti, jog laisvas, tarptautinis kapitalo judėjimas eksporto didinimu pagrįstos ekonominės plėtros politikos rezultatus ilgainiui daro neprognozuojamus.

2.1.3. Valiutinės spekuliacijos ir „užkrėtimo“ efektas

Dar viena priežastis, susijusi su globaliu kapitalo judėjimu bei šalių ekonominiais ryšiais ir potencialiai paskatinusi valiutų krizę Pietryčių Azijos regione, buvo valiutinės spekuliacijos Tailando, o vėliau ir kitų Pietryčių Azijos šalių akcijų biržose, tikintis, jog anksčiau ar vėliau šių šalių vyriausybės bus priverstos devalvuoti savo nacionalines valiutas. 1997 m. rugsėjo mėn. TVF ir Pasaulio banko metiniame susitikime Malaizijos premjeras, Dr. Mahathiras Mohamadas, negailėjo epiteto George'ui Sorosui, vadindamas jį „plėšiku o, be to, žydu“⁹⁹, „debilu“ ir pan., savo valiutinėmis manipuliacijomis sužlugdžiusiu Azijos šalių nacionalines valiutas ir „per vieną dieną sugriovusiu tai, ką Azijos šalys statė 40 metų“¹⁰⁰. Tačiau, net jei *Quantum* fondų¹⁰¹ spekuliacinės investicijos (vertybinių popierių, užsienio valiutos pirkimas ir t. t.) ir turėjo įtakos valiutų krizėms Pietryčių Azijos šalyse, spekuliacijos apskritai turėtų būti laikomos normaliu globalios kapitalistinės ekonomikos reiškiniu. Pasak Gougho, spekuliantai tam tikra prasme gali būti netgi naudingi – jie veikia kaip „realios situacijos, centriniams bankams stengiantis ginti pririštą nacionalinės valiutos kursą, indikatoriai“¹⁰².

Valstybių tarpusavio prekybos ryšiai, krizei prasidėjus vienoje iš regiono šalių, gali suaktyvinti valiutines spekuliacijas ir kitose regiono valstybėse. Taip krizės tikimybė kaimyninėse šalyse gerokai padidėja, nepaisant to, jog makroekonominė situacija jose iki tol buvo gana stabili. Pasak R. Glicko ir A. K. Rose'o, Pietryčių Azijos regiono šalių tarpusavio prekybos ryšiai suveikė kaip „užkrėtimo“¹⁰³ kanalas. Turint omeny, jog vidutiniškai 31% viso Pietryčių Azijos šalių eksporto teko kaimyninėms regiono valstybėms, neįskaitant Japonijos, (pvz., Malaizijos – net 40% eksporto buvo nukreipta į kitas regiono valstybes¹⁰⁴), buvo logiška tikėtis, jog valiutos devalvavimas vienoje valstybėje paskatins ją devalvuoti (siekiant išlaikyti ankstesnes eksporto apimtis) ir kitoje. Kai Tailande 1997 m. liepos 2 d. batas buvo paleistas laisvai plaukioti, pagrindiniai Tailando prekybos partneriai – Malaizija ir Indonezija – patyrė stiprų konkurencinį spaudimą iš Tailando pusės. Jau 1997 m. liepos mėn. viduryje laisvai plaukioti buvo paleistas Malaizijos ringito ir Filipinų peso, o rugpjūčio mėn. – ir Indonezijos rupijos kursas. Visų valiutų vertė JAV dolerio atžvilgiu iki 1997 m. lapkričio mėn. nukrito 25-30%, vėliau, 1998 m. pradžioje dar kartą smuko rupijos kursas. Apskritai „užkrėtimui“ netgi nebūtini intensyvūs prekybos ryšiai – vien

geografinis artumas lemia tai, jog valiutų krizei kilus vienoje iš regiono valstybių, užsienio investuotojai ima daug kritiškiau vertinti ir kaimyninių šalių finansinį stabilumą – pvz., trumpalaikė Tailando užsienio skola visą laiką buvo didelė, lyginant su centrinio banko turimomis užsienio valiutos atsargomis (žr. Priedo diagramą Nr. 1), tačiau ilgai tai nekėlė užsienio skolintojų susirūpinimo; tačiau, kai batas buvo “atrištas” nuo JAV dolerio, kreditorių bei indėlininkų panika dėl suteiktų paskolų ar bankuose laikomų santaupų Korėjoje ir Indonezijoje gero-kai sustiprėjo¹⁰⁵.

Valiutų krizė, apėmusi Pietryčių Azijos regiono šalis 1997 m., parodė, jog kapitalo rinkų globalumas ir valstybių tarpusavio priklausomybė (dėl prekybos ryšių) padidina nestabilumo tikimybę visame regione, kai krizė prasideda vienoje to regiono valstybėje: padidėja nepasitikėjimas regiono šalių finansų sistemomis, išauga skolintojų panika, sukuriamas pagrindas valiutinėms spekuliacijoms ir t. t.

Taigi išorinėmis, su globalizacijos procesais susijusiomis Pietryčių Azijos ekonominės krizės priežastimis galima laikyti šiuos išorinių rinkos jėgų ir nacionalinio ekonominės plėtros kurso minėtose šalyse prieštaravimus:

1) Valstybės intervencinis vaidmuo, įgyvendinant eksporto didinimu pagrįstą ekonominės plėtros politiką, yra ypač svarbus – ji siekia išlaikyti “konkurencingą” nacionalinės valiutos kursą (tokį, kuris šalies gamintojams suteiktų santykinį pranašumą tarptautinėse rinkose, t. y. jų pagamintos prekės būtų santykinai pigesnės nei konkurentų užsienyje); monetarinėmis priemonėmis apsaugoti šalies ekonomiką nuo infliacinio spaudimo, atsirandančio dėl užsienio kapitalo įplaukų (vyriausybei superkant užsienio valiutos “perteklių”, kad konkurenciškai naudingas nacionalinės valiutos kursas išliktų nepakitęs) ir t. t. Tačiau net administraciniu požiūriu stipri valstybė negali visiškai kontroliuoti į eksporto plėtrą orientuoto plėtros kurso – jis tampa žymia dalimi priklausomas nuo išorinių rinkų pokyčių (valiutų kursų svyravimų ir pan.), kurių neįmanoma/sunku tiksliai prognozuoti.

2) Sėkmingos plėtros metais šalis pritraukia daug užsienio kapitalo investicijų, tačiau ilgainiui kapitalo srautai susiaurina vyriausybės galimybes monetarinėmis priemonėmis išlaikyti nacionalinės valiutos kursą pririštą, nors tai – viena iš svarbiausių jos sėkmingos plėtros sąlygų. Kaip buvo minėta, vyriausybės vykdoma “sterilizacijos” politika netiesiogiai (dėl išaugusių palūkanų normų) skatina užsienio kapitalo

savininkus dar daugiau investuoti toje šalyje, o papildomi užsienio valiutos sratai savo ruožtu dar labiau didina spaudimą nacionalinės valiutos kursui.

3) Valstybių prekybos ryšiai bei laisvas kapitalo judėjimas potencialiai gali susilpninti finansinės sistemos šalyje stabilumą, krizei kilus kaimyninėje/“partnerinėje” valstybėje (“užkrėtimo” efektas: panika, valiutinės spekuliacijos ir pan.), ir sąlygoti valiutos kurso korekcijas, net jei iki “užkrėtimo” jos nebuvo planuojamos.

2.2. Tarptautinis valiutos fondas ir ekonominė krizė Pietryčių Azijoje: “gelbėjimo” politikos pasekmės

Dar viena išorine ekonominės krizės gilėjimo (1998 m.) Pietryčių Azijoje priežastimi galima laikyti TVF politiką krizės ištiktose šalyse. 1997 m. liepos mėn. finansinės pagalbos į TVF kreipėsi Tailando, metų pabaigoje – Indonezijos ir Pietų Korėjos vyriausybės¹⁰⁶; “mokėjimų balanso problemoms spręsti ir finansiniam stabilumui atstatyti” šioms šalims buvo skirta atitinkamai 17, 40 ir 57 mlrd. JAV dolerių tarptautinė parama¹⁰⁷. Tačiau ši parama minėtose valstybėse ne tik nepadėjo stabilizuoti ekonominės situacijos, bet netgi pagilino krizę. TVF politikos pasekmės buvo priešingos nei tikėtasi. Užuoat sustabdžiusi staigų kapitalo iš Pietryčių Azijos šalių pasitraukimą (dėl valiutų devalvavimo ir pan.) ir “atkūrusi investuotojų pasitikėjimą” Pietryčių Azijos rinkas, uždarant nemokias ir/ar korumpuotas finansines institucijas, TVF politika turėjo priešingas pasekmes – indėlininkų bei investuotojų panika, girdint apie šių šalių nepajėgumą išmokėti savo užsienio skolas, apie bankų sistemos nepatikimumą ir pan., dar labiau išaugo. Pavyzdžiui, Pietų Korėjoje, tik paskelbus TVF programą dėl finansinės pagalbos, šalies užsienio valiutos atsargos kasdien ėmė “nykti” po 1 mln. JAV dolerių¹⁰⁸, tuo tarpu Indonezijoje, 1998 m. sausio 15 d. prezidentui pasirašius ketinimų laišką su TVF, rupijos kursas per savaitę smuko nuo 8 200 rupijų už 1 JAV dolerį iki 17 100¹⁰⁹. TVF politikos neadekvatumas, siekiant atkurti Pietryčių Azijos šalyse finansinį stabilumą, bei su šia politika sietini ekonominės situacijos pokyčiai Tailande, Indonezijoje bei Pietų Korėjoje, gavus Fondo paramą, ir yra šios straipsnio dalies nagrinėjimo objektas. Pirma, TVF pagalbos politika minėtose Pietryčių Azijos šalyse vertinama pačios organizacijos tikslų ir jos “bendrosios

praktikos” požiūriu. Antra, nagrinėjamas išankstinių TVF sąlygų paramai iš fondo gauti pagrįstumas sprendžiant, krizės problemas kiekvienoje iš Fondo paramos prašusių valstybių. Apibendrinant TVF politikos poveikis vertinamas Pietryčių Azijos ekonominės situacijos bei tarptautinių interesų kitimo pasaulio ekonominėje rinkoje požiūriu.

2.2.1. Pietryčių Azijos ekonominė krizė kaip ypatingas atvejis TVF veikloje

Keletas faktų leidžia manyti, jog bent jau Pietryčių Azijos šalių atžvilgiu TVF apskritai nevykdė (nevisiškai vykdė) vienos iš pagrindinių (ypač po 1994 m. krizės Meksikoje) savo funkcijų¹¹⁰ – valstybių-narių ekonominės situacijos, privataus kapitalo įplaukų dinamikos bei finansinės sistemos patikimumo priežiūros. Pavyzdžiui, dar 1995-1996 m., kaip buvo minėta, TVF perspėjo Tailando, Indonezijos, Pietų Korėjos ir Malaizijos vyriausybes dėl galimos finansinės krizės ir ragino imtis priemonių ją “nukreipti”, artimiausiais metais apribojant biudžeto išlaidas, sustiprinant mokesčių kontrolę, ekonominių santykių skaidrumą ir pan.¹¹¹ Tačiau, pvz., 1997 m. pradžioje, TVF metiniame pranešime, Pietų Korėja jau buvo sveikinama su “įspūdinga šalies makroekonominė plėtra”, šalies valdžia giriama dėl “pavydėtinų fiskalinių pasiekimų”¹¹² ir pan. Analogiškai vertinama ir Tailando pažanga: “žymus ilgalaikis ekonomikos augimas”, “puikūs makroekonominės politikos rezultatai”¹¹³ ir t. t. Deja, maždaug po trijų mėnesių Pietryčių Azijos regione kilus valiutų, o vėliau ir bankų sistemos krizei, TVF nuomonė vėl pasikeitė – Pietryčių Azijos šalių vyriausybės buvo kaltinamos dėl “rimtų makroekonominės bei finansinės politikos klaidų”, finansinio sektoriaus silpnumo ir pan.¹¹⁴ Taigi galima teigti, jog iš esmės TVF nevykdė nuoseklios makroekonominės situacijos Pietryčių Azijos šalyse analizės, taip pat detaliai nevertino ir kintančių mikroekonominių rodiklių, kurie jau nuo dešimtojo dešimtmečio pradžios indikavo apie blogėjančią šių šalių ekonominę būklę (pvz., augantys *chaebols* įsiskolinimai Pietų Korėjoje, didėjantys “blogų paskolų” paketai Indonezijos bankuose ir t. t. – žr. Priedo lentelę Nr. 1, taip pat p. 22).

Be to, nagrinėjant TVF paramos Pietryčių Azijos šalių ekonomikoms sąlygas, akivaizdus yra ir tam tikras Fondo politikos “šabloniškumas”, bandant monetarinio reguliavimo priemones, galbūt ir tinkamas Lotynų Amerikos ar besivystančių Afrikos šalių atžvilgiu, taikyti visai

kitokiame – Pietų Korėjos, Tailando ir Indonezijos – ekonominiame kontekste. Pasak J. Sachso, per daugiau nei penkiasdešimt veiklos metų, TVF “įprato dirbti” su besivystančių šalių vyriausybėmis, išleidžiančiomis daugiau nei leistų šalies biudžetas, jo deficitą dengiančiomis centriniame banke spausdinamais pinigais, susiduriančiomis su augančia infliacija, silpnėjančia valiuta ir mažėjančiomis užsienio valiutos atsargomis¹¹⁵. Nors situacija krizės apimtose Pietryčių Azijos šalyse buvo visai kitokia (biudžeto perviršis, o ne deficitas, žemas infliacijos lygis, nuolat (iki krizės) augančios užsienio valiutos atsargos – žr. Priedo lenteles Nr. 2-6), TVF politika šios krizės atveju išliko nelanksti: buvo raginama riboti vyriausybės išlaidas, didinti biudžeto įplaukas, keliant pridėtinės vertės mokestį (PVM) arba įvedant papildomus mokesčius tam tikroms prekėms (prabangos prekėms, naftos produktams ir pan.), privatizuoti valstybines įmones, bankus ir pan.¹¹⁶ Nepaisant to, jog “tipinės” TVF programos, kuri orientuota ne į augimą, o pirmiausia – į mokėjimų balanso sureguliovimą ir ypač sureikšminanti valstybės monetarinį vaidmenį, sėkmė vien teoriniu-analitiniu požiūriu yra ribota¹¹⁷, Pietryčių Azijos šalių atveju tokia TVF politika buvo paprasčiausiai neadekvati – sąlygojanti infliacijos ir nedarbo augimą, neskatinanti ekonominio augimo. Vykdam TVF paramos programas, buvo tikimasi dirbtinai išpūstomis palūkanų normomis pritraukti užsienio kapitalą, staiga palikusį šias šalis, prasidėjus valiutinėms spekuliacijoms ir krizės panikai¹¹⁸.

Be to, jog TVF politika Pietų Korėjos, Tailando ir Indonezijos atveju nebuvo tinkamai parengta (turint omeny šių šalių plėtros specifiką – jų orientaciją į išorines rinkas ir pan.), galima teigti, jog TVF, nustatydamas sąlygas finansinei paramai gauti, viršijo savo, kaip organizacijos, įgaliojimus. Pagal įstatus, Fondas turėtų besikreipiančiai šaliai suteikti reikalingą techninę ir tam tikrą finansinę pagalbą, kurios dėka būtų sureguliuotas jos mokėjimų balansas ir užkirstas kelias tikėtinai krizei, potencialiai galinčiai pakenkti visos tarptautinės ekonominės sistemos stabilumui/tarptautinei plėtrai¹¹⁹. Tai nesuteikia Fondui teisės reikalauti iš paramos prašančios šalies vyriausybės įgyvendinti kokias nors papildomas priemones, kurios nebūtinos mokėjimų balanso problemoms spręsti. Net jei tokios priemonės ekonominiu požiūriu būtų naudingos, TVF neturi teisės, “naudodamasis proga”, t. y. pateikdamas išankstines savo sąlygas finansinei paramai gauti, reikalauti jas įgyvendinti – formaliai tai galėtų būti vertinama kaip organizacijos kišimasis į šalies

vidaus reikalus, bandant suvereniai valstybei primesti tam tikrą ekonominės plėtros politikos modelį.

Kai kurie TVF reikalavimai Pietryčių Azijos šalims (pvz., TVF programoje Pietų Korėjai nurodomos būtinos darbo įstatymų pataisos¹²⁰ arba reikalavimas praktiškai visoms trimis šalims - iš esmės pakeisti korporatyvistinius vyriausybės ir verslo grupių santykius¹²¹ ir pan.) turėjo nedaug ką bendro su šių šalių mokėjimų balanso problemų sprendimu ar tarptautinio ekonominio stabilumo užtikrinimu. Pietryčių Azijos šalims valstybinis darbo užmokesčio reguliavimas, tam tikri socialinių teisių (streikų organizavimo, profesinių sąjungų steigimo bei veiklos) apribojimai bei korporatyvistiniai vyriausybės ir verslo grupių santykiai buvo neatskiriama **ilgalaikės, eksporto didinimu pagrįstos**, valstybės ekonominės strategijos dalis. Sėkmingos plėtros metais darbo teisių apribojimai Pietų Korėjoje, Indonezijoje ir kt. šalyse padėjo išvengti infliacijos augimo ir santykinio šalies gamintojų pranašumo tarptautinėse rinkose mažėjimo¹²²; vyriausybės reguliuojamas darbo užmokestis augo lėčiau nei ekonominis produktyvumas, taigi eksportuojamų prekių gamybos kaštai didėjo nežymiai, nepakenkdami šalies gamintojų tarptautiniam konkurencingumui ir eksporto augimui. Nepagrįsti (formalių TVF įgaliojimų požiūriu) administraciniai bei politiniai Fondo reikalavimai Tailando, Indonezijos ir Pietų Korėjos vyriausybėms ne tik susilpnino valstybės vaidmenį, planuojant bei įgyvendinant ilgalaikę, **eksporto plėtra pagrįstą**, ekonominio augimo strategiją, bet (remiantis "plėtros valstybės" teorijų argumentais) taip pat apribojo sėkmingos/sparčios ekonominės plėtros ateityje tikimybę, sukūrė prielaidas tolesnei krizei patyrusios pramonės stagnacijai.

2.2.2. TVF paramos sąlygos ir jų ekonominių pasekmių vertinimas kiekvienoje šalyje

Tailandui parengta TVF "Programa 1997-2000 m." numatė dvejopas priemones, siekiant atkurti vietos bei užsienio verslininkų pasitikėjimą šalies finansų sistema¹²³: 1) stabilizavimo priemonės: sumažinti einamosios sąskaitos deficitą nustatant aukštas palūkanų normas ir 1998 m. įgyvendinant perteklinį biudžetą – tam reikalinga 7-10% padidinti PVM, 100 mln. batų sumažinti vyriausybės išlaidas ir pakelti kai kurių prekių (visų pirma naftos produktų) kainas; 2) struktūrinės finansinio sektoriaus reformos: suspenduoti nemokių ir/ar administracinės kont-

rolės reikalavimų neatitinkančių finansinių institucijų veiklą, privatizuoti dalį valstybinių įmonių, siekiant didesnio jų efektyvumo, neriboti užsienio kapitalo investicijų į šalies finansinį sektorių ir pan. Vykdydama šią programą, Tailando vyriausybė taip pat įsipareigojo nuo 5% (1997 m.) iki 3% BNP (1998 m.) sumažinti valstybės užsienio skolą, išlaikyti pastovų 3–4% kasmetinį BNP augimą ir ne didesnę nei 5% (1998 m.) infliacijos lygį¹²⁴. Tačiau jau 1997 m. pabaigoje tapo aišku, jog šie reikalavimai yra daugiau “destabilizuojantys” nei skatinantys investuotojų pasitikėjimą Tailando finansų rinka. Dar prieš bato devalvavimą Tailando vyriausybė suspendavo 16 finansinių kompanijų veiklą, o 1997 m. rugpjūtį, pasirašius sutartį su TVF ir paskelbus, jog bus suspenduota dar 42 finansinių institucijų veikla (iš viso 58 iš šalyje veikiančių 92), kilo gyventojų panika – bato kursas krito iki 42 batų už JAV dolerį (prieškrizinis kursas – 25 batai / 1 JAV doleris), padidėjo socialinė įtampa. Padidinus naftos produktų kainas, buvo priverstas atsistatydinti Tailando Finansų ministras, prasidėjo masinės demonstracijos, raginančios atsistatydinti ir šalies vyriausybę¹²⁵. Be to, ir patys kiekybiniai augimo bei infliacijos projekciniai rodikliai jau 1998 m. pradžioje pasirodė esą nerealūs. 1997 m. BNP, palyginus su 1996 m., smuko -3.5%¹²⁶ (buvo minimaliai planuotas 3% prieaugis), ir 1998 m. Tailando vyriausybei pavyko išsiderėti, jog likusią TVF paramos dalį gaus ir tuo atveju, jei metinis 1998 m. biudžetas bus deficitinis (iki 1-2% BNP), o ne perteklinis (žr. pradinį “Programos 1997-2000 m.” variantą).

Apskritai TVF stabilizavimo programa ne tik nepasiteisino, bet dar labiau paskatino kapitalo pasitraukimą iš šalies, tuo apsunkindama vietos verslininkų veiklą. Be to, Tailando vyriausybei nepavyko įtikinti Fondo atstovų sumažinti 20% lygį siekiančias palūkanų normas¹²⁷ – tai riboja vietos verslo plėtojimo galimybes, o aukštos palūkanos, turinti omeny stagnuojančią šalies pramonę, nebuvo pakankama priemonė užsienio investicijoms pritraukti. Galima teigti, jog Tailande TVF neatsižvelgė ir į socialinius bei politinius “gelbėjimo” programos kaštus, į tai, jog “žiaurios” taupymo priemonės bei kainų kėlimas gali padėti išspręsti mokėjimų balanso problemas, bet sukelti šalyje politinį nestabilumą, taip pat (dėl “užkrėtimo” – plintančios panikos) pakenkti viso regiono ekonominei plėtrai.

Panašūs reikalavimai TVF paramai gauti buvo keliami ir Indonezijoje – mainais už 40 mlrd. JAV dolerių paramą (apie 21% Indonezijos BNP¹²⁸) šalies vyriausybė įsipareigojo vykdyti griežtą fiskalinę ir mone-

tarinę politiką, siekiant stabilizuoti šalies finansinę sistemą ir sumažinti einamosios sąskaitos deficitą; be to, nedelsiant uždaryti 16 nemokių bankų, peržiūrėti bankrotų įstatyminę bazę, liberalizuoti užsienio prekybos ir investicijų politiką, panaikinti neefektyvias valstybines monopolijas ir t. t.¹²⁹ Viena iš finansinės TVF paramos Indonezijai sąlygų taip pat buvo reikalavimas užkirsti kelią šalyje išplitusiai korupcijai ir panaikinti verslo lengvatas prezidento Suharto šeimai bei politiniams jo sąjungininkams¹³⁰, kurių paramos dėka, kaip buvo minėta, laikėsi pats režimas. Patrimoninis Suharto valdymas per ilgą laiką, žinoma, tapo ekonomiškai nuostolingas, tačiau, atsižvelgiant į ilgalaikę sėkmingą Indonezijos ekonominę plėtrą devintajame dešimtmetyje, TVF reikalavimai reformuoti korporatyvistinius ir korumpuotus Suharto režimo ir verslo santykius atrodo nevisai pagrįsti – minėtosios interesų struktūros pertvarkymas Indonezijoje nebuvo būtina sąlyga užsienio kapitalui pritraukti ar dar daugiau – šalies mokėjimų balanso problemoms spręsti. Apskritai TVF politika Indonezijoje paskatino krizės gilėjimą: bankų uždarymai didino nepasitikėjimą šalies finansų sistema, 80% rupijos nuvertėjimas ir nepaprastai aukštos palūkanų normos stabdė šalies pramonės augimą – per pirmuosius keturis 1998 m. mėnesius šalies eksportas sumažėjo 55 mln. JAV dolerių¹³¹, išiskolinusioms įmonėms grėsė bankrotai¹³²; be to, vien 1998 m. 20 mln. žmonių neteko darbo¹³³, labai sumažėjo realiosios gyventojų pajamos – *The Economist* duomenimis, 1998 m. pradžioje apie pusę šalies gyventojų atsidūrė žemiau skurdo ribos¹³⁴, padidėjo socialinė įtampa ir religinių-etninių konfliktų skaičius.

Pietų Korėjoje ekonominės krizės priežastys buvo šiek tiek kitokio nei Tailande ar Indonezijoje pobūdžio – einamosios sąskaitos deficitas išaugo ne vyriausybei vykdant aktyvią “sterilizacijos” politiką (vonos kursas pastaruosius keletą metų prieš krizę nebuvo pririštas, bet reguliuojamas, atsižvelgiant į kintančias tarptautinio konkurencingumo sąlygas¹³⁵), bet dėl skolinimosi užsienyje bumo, atsiradusio smarkiai kritus puslaidininkių kainoms – pagrindinei Pietų Korėjos eksportuojamai prekei. Nepaisant to, TVF programa Pietų Korėjai iš esmės mažai kuo skyrėsi nuo jau aptartųjų. Pietų Korėjos vyriausybė išipareigojo trejetą metų, prižiūrint TVF, vykdyti griežtą lėšų taupymo politiką: didinti mokesčius, palūkanų normas, apkarpyti vyriausybės išlaidas ir t. t. Palūkanos už trumpalaikes paskolas 1998 m. pradžioje išaugo nuo 12.5% iki 21%¹³⁶ – turint omeny, jog viena didžiausių Pietų Korėjos problemų buvo dideli *chaebols* išiskolini-

mai (žr. Priedo lentelę Nr. 1), daugeliui stambiausių šalies pramonės įmonių ėmė gręsti bankrotas. Be to, TVF reikalavimu, Pietų Korėjos vyriausybė buvo priversta suspenduoti 15 iš 30 šalyje veikiančių komercinių bankų¹³⁷. 80% vonos nuvertėjimas (per 1997 m.) neišvengiamai skatino prekių kainų augimą, tačiau, pagal TVF prognozes, infliacijos rodikliai 1997-98 m. turėjo beveik nepakisti – 5.2% 1998 m., palyginus su 4.2% 1997 m.¹³⁸, o BNP augimas sumažėti tik mažiau nei keturiais procentais – nuo 6% 1997 m. iki 2.5% 1998 m.¹³⁹ Realus BNP prieaugis 1998 m. pirmąjį ketvirtį Pietų Korėjoje buvo neigiamas – -1.6%¹⁴⁰, o net 30% siekiančios palūkanų normos nebuvo patrauklios užsienio investuotojams, turint omeny, jog po pasirašytos TVF pagalbos programos finansinės Pietų Korėjos sistemos patikimumas dar labiau sumažėjo, o eksporto augimas nebuvo skatinamas – 1998 m. sausio mėn. pirmąkart Pietų Korėjos pramonės augimas tapo neigiamas¹⁴¹.

Be to, Pietų Korėjos vyriausybei TVF pateikė bene ilgiausią būtinų struktūrinių reformų sąrašą – nemažai iš šių reikalavimų, beje, mažai ką bendro turi su Pietų Korėjos einamosios sąskaitos balanso atstatymu. Pvz., Pietų Korėjos vyriausybės buvo reikalaujama suteikti užsienio investuotojams teisę valdyti daugiau nei pusę akcijų Korėjos verslo įmonėse, finansines rinkas padaryti visiškai atviras užsienio bankams ir draudimo kompanijoms, išsipareigoti, jog nebus ribojamas sunkiosios pramonės gaminių importas, ypač automobilių, pagamintų Japonijoje, įvežimas, ir t. t.¹⁴²

Apibendrinant galima teigti, jog pernelyg didelis TVF programose dėmesys mokėjimų balanso problemoms ir griežtai taupymo politikai sąlygojo dar didesnę krizės gilėjimą Fondo finansinę paramą gavusiose valstybėse. Pagal TVF planą, nuvertėjus nacionalinėms šių šalių valiutoms, tarptautinėje rinkoje Pietryčių Azijos šalių gamintojai turėjo įgyti konkurencinį pranašumą, taigi turėjo išaugti šių šalių eksportas, o dėl superaukštų palūkanų normų – “sugrįžti” užsienio kapitalas. Tačiau, gelbėdamas ekonomines Pietryčių Azijos sistemas, TVF iš esmės žlugdė privačius skolininkus – gamintojai nesugebėjo išmokėti savo ankstesnių skolų, iš naujo investuoti į gamybą, taigi bendras šių šalių eksportas mažėjo. Be to, masiniai finansinių kompanijų veiklos suspendavimai arba TVF “programiniai skelbimai” apie būtinybę nedelsiant uždaryti nemokius bankus, taip tikintis padidinti finansinės sistemos patikimumą, turėjo priešingas nei tikėtasi pasekmes – didino paniką, socialinę įtampą ir pan. Dar daugiau – kai kurie struktūrinių pertvarkymų reikalavimai

(ypač Pietų Korėjoje – palaipsniui didinti užsienio investuotojų nuosavybės dalį vietos verslo kompanijose¹⁴³) apskritai buvo nepagrįsti ir leidžiantys kvestionuoti TVF politikos nešališkumą.

2.2.3. TVF “gelbėjimo” programos Pietryčių Azijoje ir tarptautinių ekonominių interesų persiskirstymas

Turint omeny, jog krizė Pietryčių Azijoje (gal tik išskyrus Indoneziją) daugiausia buvo susijusi su privataus, o ne valstybinio sektoriaus finansinėmis problemomis, TVF spaudimas šių šalių nacionalinėms vyriausybėms restruktūrizuoti jų ekonomines sistemas, t. y. “atverti jas tarptautinėms rinkoms”¹⁴⁴, yra iš dalies neadekvatus, šiuo atveju nekvestionuojant pačių TVF paramos sąlygų teisėtumo. Pvz., Pietų Korėjoje nevalstybinių finansinių institucijų, užsiimančių vertybinių popierių prekyba, lizingu ir pan., blogos paskolos siekė 12-19% visų paskolų, tuo tarpu komercinių, valstybės reguliuojamų, bankų “blogų paskolų” paketai vidutiniškai sudarė 6% visų paskolų¹⁴⁵. Kaip buvo minėta, viena pagrindinių išorinių (su ekonomine globalizacija susijusių) krizės priežasčių buvo spekuliacinio kapitalo srautai, nekontroliuojami monetarinėmis priemonėmis, dėl kurių didėjo spaudimas nacionalinių valiutų stabilumui. Jas devalvavus, iškilo grėsmė ir daugeliui privačių finansinių institucijų-tarpininkių, nepajėgių išmokėti savo įsiskolinimų ar turinčių pernelyg didelius “blogų paskolų” paketus. TVF savo “gelbėjimo” programose Tailandui, Pietų Korėjai, Indonezijai į tai neatsižvelgė – nepaisant grėsmių, kylančių dėl finansinių rinkų atvirumo, pagrindinės pasiūlytųjų struktūrinių pertvarkymų priemonės buvo prekybos barjerų panaikinimas, finansinių rinkų atvėrimas, leidimas užsienio firmoms investuoti į bet kurią pramonės šaką, neribojant akcijų paketo dydžio, valstybinių įmonių privatizavimas ir t. t. Kitaip tariant, dominuojanti TVF politikos Pietryčių Azijoje principa, pasak A. H. Amsden, galima būtų įvardinti taip: “Svarbiausia – iš ekonominės sferos išstumti valstybę, o visu kitu pasirūpins rinka”¹⁴⁶.

Kam buvo naudinga tokia politika? Akivaizdu, jog krizė Pietryčių Azijoje ir TVF inicijuotos struktūrinės reformos, kaip, beje, pareiškė ir vienas JAV vyriausybės atstovų, “JAV atvėrė galimybes Rytų bei Pietryčių Azijoje įgyvendinti savo strateginius ekonominius interesus”¹⁴⁷. Keleto pastarųjų dešimtmečių Pietryčių Azijos šalių ekonominis pro-

tekcionizmas, aktyvus valstybės vaidmuo, planuojant ir įgyvendinant industrinę plėtrą, JAV buvo laikomas rimta kliūtimi, sprendžiant šalies prekybos balanso problemas – iki krizės vidutiniškai 20% Pietryčių Azijos šalių eksporto tekdavo JAV (1997 m. duomenys)¹⁴⁸, tuo tarpu JAV verslininkų eksporto ir investavimo Pietryčių Azijos šalyse galimybės buvo ribotos. Pastarąjį dešimtmetį Pietryčių Azijos šalių vyriausybėms buvo dažnai priekaištaujama (iš JAV pusės) dėl “prekybą iškreipiančios” politikos – pvz., Malaizijoje nusprendus sukonstruoti nacionalinę automobilį arba Indonezijoje – vyriausybei remiant keleivinių lėktuvų gamybą¹⁴⁹. TVF numatytos struktūrinės reformos Pietų Korėjoje, Indonezijoje bei Tailande JAV gali būti naudingos dviem atžvilgiais: pagal TVF “pagalbos” programas, Pietryčių Azijos šalys turės restruktūrizuoti savo energetikos, transporto, komunikacijų sektorius, t. y. privatizuoti valstybines įmones, neribojant užsienio kapitalo įtakos – JAV įmonėms tai sukurs naujas verslo plėtojimo galimybes; be to, JAV kompanijoms leidus laisvai investuoti Pietų Korėjoje ir kt. Pietryčių Azijos šalyse, nacionalinė šių šalių valiuta palaipsniui turėtų “brangti”, taigi JAV eksportas Pietryčių Azijos rinkose taps santykinai pigesnis, o tai papildomai padės spręsti JAV prekybos balanso problemas.

Apibendrinant galima teigti, jog TVF iškeltos paramos Tailandui, Indonezijai bei Pietų Korėjai sąlygos nepagrįstai apėmė kur kas daugiau reguliavimo sričių ir priemonių nei būtų reikėję mokėjimų balanso problemoms šiose šalyse spręsti. Be to, Fondo parengtose programose nebuvo atsižvelgta į pagrindinę išorinę – finansinių rinkų atvirumo – grėsmę minėtų šalių nacionalinės ekonomikos stabilumui. Kadangi tokia TVF politika ne tik nepadėjo stabilizuoti Tailando, Indonezijos ir Pietų Korėjos ekonominių sistemų, bet Fondo paramos sąlygos dargi labai apribojo šių šalių eksporto bei ekonominio augimo potencialą, bene įtikinamiausiai atrodo toks TVF “pagalbos” politikos Pietryčių Azijoje pagrindimas – siekis sukurti struktūrinės sąlygas nacionalinės valstybių įtakos tarptautinėse rinkose persiskirstymui – visų pirma, žinoma, JAV ekonominių interesų Pietryčių Azijos regione naudai.

IŠVADOS

Aiškinant ekonominės krizės Pietryčių Azijoje priežastis, galima teigti, jog regiono šalių ekonominę griūtį 1997-1998 m. sąlygojo vi-

dinių (silpnos institucinės struktūros, atskaitomybės stoka) ir **išorinių veiksmų** (nekontroliuojami kapitalo srautai, valstybių jautrumas svyravimams išorinėse rinkose, vėliau – TVF politika) **sąveika**. Paimtos atskirai – nei vidinės prielaidos, nei išoriniai veiksniai nėra pakankamos krizės sąlygos: institucinis valstybės silpnumas (vertinant iš “plėtros valstybės” teorinių pozicijų) ir autonomiškumo sekcijinių interesų atžvilgiu stoka *ilgainiui* skatina ekonominio produktyvumo mažėjimą, tačiau nebūtinai sukelia krizę; nekontroliuojami tarptautinio kapitalo srautai, konkurenciniais motyvais pagrįstas valiutų devalvavimas, spekuliacijos ir t. t. gali destabilizuoti šalies ekonomiką *trumpuoju laikotarpiu*, tačiau, jei institucinė struktūra lanksti ir gebanti efektyviai prisitaikyti, tai taip pat nebūtinai sukels krizę. Kitaip tariant, tai, jog *chaebols* Pietų Korėjoje įsiskolinimai jau šio dešimtmečio pradžioje keturiskart viršijo jų įstatinį kapitalą, o bankų trumpalaikiai įsiskolinimai užsieniui buvo 1,5 karto didesni nei turimos valiutos atsargos, nebuvo tiesioginė ekonominės krizės 1997 m. priežastis. Tačiau, kai Pietų Korėjos prekybos partnerės devalvavo savo valiutas, o šalyje suaktyvėjo spekuliacijos nacionaline valiuta ir išaugo nepasitikėjimas finansų sistema, vyriausybė patyrė dvigubą spaudimą ir buvo priversta devalvuoti voną – tuomet bankų sistemos griūtis ir pramonės stagnacija tapo neišvengiama. Taigi krizės “potencialo” – neproduktyvumo – sukaupimas yra viena iš krizės prielaidų – tinkamą pagrindą tam davė ilgalaikiai klientelistiniai privataus kapitalo savininkų ir valdančiojo elito ryšiai, nepelningai investuotas kapitalas, įmonių veiklos kontrolės stoka ir t. t. Tačiau pati krizė kilo tuomet, kai šias prielaidas “papildė” neigiami pokyčiai išorinėse rinkose. Beje, tai, jog ekonominės krizės Tailande, Indonezijoje, Malaizijoje, Pietų Korėjoje bei Filipinuose prasidėjo maždaug tuo pat metu, yra dar vienas veiksnys, patvirtinantis vidinių (institucinių) prielaidų nepakankamumą ir išorinių faktorių (“užkrėtimo” efekto ir pan.) svarbą.

Tačiau reikia pastebėti, jog vidinių ir išorinių veiksmų “indėliai” į krizę atskirose šalyse skyrėsi.

Pietų Korėjoje ir Indonezijoje, kur vyriausybės, įgyvendindamos plėtros politiką, tradiciškai bendradarbiavo su tam tikrais plėtros partneriais (Pietų Korėjoje – su stambiojo privataus verslo atstovais, Indonezijoje – su valstybiniu sektoriumi), vidinės (institucinės) priežastys buvo santykinai svarbesnės – Pietų Korėjoje, kaip minėta, ekonominiu požiūriu nepagrįstas įmonių subsidijavimas “išsėmė” finansinę šalies sistemą dar neprasidėjus regiono krizei, Indonezijoje – patrimoninis

Suharto valdymo būdas ir sisteminė tapusi korupcija (bankų bei industrinėje srityse) didino valstybinio sektoriaus neproduktyvumą ir valstybės skolos augimą. Apskritai, kaip buvo minėta, politinis stabilumas ir ekonominė plėtra šiose valstybėse ilgainiui tapo vienas kitam prieštaraujantys tikslai. "Plėtros valstybės" teorijos nenumatė, jog sėkminga ekonominė plėtra ir laipsniškas persiorientavimas prie kitų ekonominės politikos strategijų (nuo importo pakeitimo – prie eksporto skatinimo ir t. t.) skatina naujų interesų grupių formavimąsi, o kartu (pvz., kaip Pietų Korėjoje ar Indonezijoje) mažina valstybės institucinį pajėgumą vykdyti efektyvią plėtros politiką – kontroliuoti "naujus" (smulkaus ar vidutinio verslo, ypač užsienio kapitalo) interesus ir atsikratyti ekonomiškai neproduktyvių santykių su ankstesniaisiais partneriais.

Malaizijoje, Tailande ir Filipinuose, kur vyriausybių institucinis pajėgumas buvo ribotas dėl tam tikrų vidinių priežasčių (Malaizijoje – dėl etninės šalies gyventojų sudėties, Tailande – dėl valdančiojo elito nepastovumo ir atitinkamai - riboto režimo įsitvirtinimo visuomenėje, Filipinuose – dėl istoriškai nesusiformavusių konstruktyvaus valdančiojo elito ir visuomenės interesų bendradarbiavimo tradicijų), santykinai svarbesni buvo išoriniai veiksniai. Šiose valstybėse ekonominės plėtros politika (Filipinuose – tik pasibaigus Marcosui) buvo planuojama ir vykdoma siekiant pritraukti kuo daugiau užsienio investicijų, rinkos buvo santykinai atviresnės užsienio kapitalui, liberalesnė kapitalo srautų kontrolė. Taigi nekeista, jog viena pagrindinių išorinių priežasčių, paskatinusių ekonominę griūtį Tailande ir Malaizijoje, buvo spekuliacinio kapitalo įplaukos į nekilnojamojo turto/statybos sektorius, "išpūtę" šių paslaugų kainas, o joms staigiai kritus dėl rinkos perpildymo, sukėlę krizę visoje bankų sistemoje. Nagrinėtųjų šalių kontekste išsiskiriantis atrodo Filipinų atvejis – šios šalies patirti nuostoliai dėl regione kilusios krizės mažiausi, kaip, beje, ir sėkmingos ekonominės plėtros patirtis (po ilgos stagnacijos, valdant Marcosui, tik 1992 m. prasidėjo ekonomikos augimas). Be to, dar iki krizės trejetą metų ekonominės plėtros politika Filipinuose buvo vykdoma prižiūrint TVF. Taigi nors institucinės prielaidos šalyje, kaip buvo minėta ankstesnėse dalyse, ir šiuo metu nėra palankios efektyviai intervencinei plėtros politikai įgyvendinti, jų neigiamas ekonomines pasekmes dėl trumpo laikotarpio įvertinti sunku, tačiau tai, jog Filipinų ekonomika nukentėjo nuo išorinių veiksnių (ypač "užkrėtimo"), akivaizdu.

Kaip vienas iš išorinių faktorių, paskatinusių ekonominės krizės **gilėjimą** 1998 m. Tailande, Indonezijoje ir Pietų Korėjoje, vertintina ir TVF “pagalbos” politika: 1) TVF “stabilumo atstatymo” programos buvo netinkamai parengtos, iš esmės neatsižvelgiančios į krizę Pietryčių Azijos šalyse sukėlusius išorinius/vidinius veiksnius ir neskatinančios pokrizinio ekonomikos augimo; 2) TVF neatsižvelgė į galimus socialinius/politinius ekonomikų “gydymo” minėtose Pietryčių Azijos šalyse kaštus, taip pat “užkrėtimo” efektą – didėjančią įtampą ir paniką, skatinančią tolesnį kapitalo pasitraukimą iš regiono šalių.

PASTABOS IR NUORODOS

¹ Per trejetą pastarųjų dešimtmečių ekonomikos augimas Pietų Korėjoje, Indonezijoje, Malaizijoje bei Tailande (kaip ir kituose Azijos “tigruose”) buvo spartesnis nei bet kuriame kitame pasaulio regione: nuo 1970 m. ekonomikos prieaugis šiose šalyse sickė vidutiniškai 7% kasmet, dešimtajame dešimtmetyje (iki krizinių 1997 m.) - net 9%. Realiosios šalių gyventojų pajamos 1965-1995 m. Pietų Korėjoje išaugo daugiau nei 700%, Indonezijoje, Malaizijoje ir Tailande - daugiau nei 300%. Be to, labai sumažėjo kūdikių mirtingumas, neraštingumas, išaugo vidutinė gyvenimo trukmė (pvz., Indonezijoje - nuo 46 iki 63 metų (1970-1995 m.) - žr. Sharma S. D. *Asia's Economic Crisis and the IMF // Survival*. - Oxford, 1998. - Vol. 40. No. 2. - P. 29-30.

Žymi Rytų bei Pietryčių Azijos šalių augimo “stebuklo” dalis taipogi tenka faktui, jog užtikrindamos spartų ekonomikos augimą bei realiųjų pajamų didėjimą, minėtosios šalys kartu sugėbėjo ir daugmaž tolygiai perskirstyti augimo rezultatus: Gini koeficiento vertė šiose šalyse svyruoja nuo 0.32 (Indonezijoje) iki 0.48 (Malaizijoje) - žr. *World Bank. World Development Report 1997: The State in a Changing World*. - Oxford: Oxford University Press, 1997. - P. 222-223. (Vadovaujantis S. Haggardu, nominali Gini vertė yra 0.3-0.5: jei koeficientas mažesnis už 0.3, galima teigti, jog šalyje pajamos perskirstomos labai tolygiai, jei didesnis nei 0.5 - šalyje didelė socialinė nelygybė: šiuo atveju 10% gyventojų, gaunančių didžiausias pajamas, suvartoja daugiau nei 40% visų pajamų - žr. Haggard S. *Pathways from Periphery: The Politics of Growth in the Newly Industrializing Countries*. - NY: Cornell University Press, 1990. - P. 225; *World Bank. World Development Report 1997: The State in a Changing World*. - Oxford: Oxford University Press, 1997. - P. 222-223.)

Lyginant su minėtosiomis Pietryčių Azijos regiono valstybėmis, Filipinų ekonomika augo lėčiau - vidutiniškai 1.7% per metus (1980-1995 m.) - žr. *Ibid.* - P. 224. Devintajame dešimtmetyje realiosios šalies gyventojų pajamos sumažėjo 10%, investavimas - apie 25%; skirtingai nei Pietų Korėjoje ar Indonezijoje, Filipinuose išliko platus žemės ūkio sektorius, nebuvo pastovaus eksporto augimo ir t.t. - žr. Morrissey O., Nelson D.

East Asian Economic Performance: Miracle or Just a Pleasant Surprise? // The World Economy. - NY, 1998. - Vol. 21, No. 7. - P. 868.

Didžiausią smūgį krizės metu patyrė Indonezijos ekonomika - dar 1996 m. ekonominis augimas, siekęs 8%, 1998 m. balandžio mėn. nukrito iki -6.3%; atitinkamai Tailando - nuo 5.5% iki -4.1%, Pietų Korėjos - nuo 7.1% iki -1.6%, Malaizijos - nuo 8.6% iki 1.1% ir Filipinų - nuo 5.7% iki 2.2% - Laurence H. *Financial System Reform and the Currency Crisis in East Asia. A Paper presented at the annual meeting of the American Political Science Association*. Boston, Mass. - 1998. - September 3-6. - P. 24.

Pagal 1998 m. rugsėjo mėn. skaičiavimus, Pietryčių Azijos šalių valiutos buvo vidutiniškai nuvertėję 60%, tuo tarpu Indonezijos ringitas - net 80 % (lyginant su prieškriziniu kursu) - Žr. Madrick J. *The IMF Approach: The Half-Learned Lessons of History* // World Policy Journal. - 1998. - Vol 25. No. 3. - P. 40.

² Žr. Chan S., Clark C., Lam D. *Looking beyond the Developmental State* // Beyond the Developmental State: East Asia's Political Economies Reconsidered / Ed. by Chan S., Clark C., Lam D. - Basingstokke: Macmillan Press Ltd, 1998. - P. 1-8; Törnquist O. *Politics and Development. A Critical Introduction*. - London: Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications, 1999 ir kt.

³ Žr. Evans P. *Embedded Autonomy: States and Industrial Transformation*. - Princeton: Princeton University Press, 1995; Evans P. *The State as Problem and Solution: Predation, Embedded Autonomy, and Structural Change* // The Sociology of Development II / Ed. by Ravenhill J. - Aldershot: Aldershot Press, 1995. - P. 319-361; Haggard S. *Pathways from Periphery: The Politics of Growth in the Newly Industrializing Countries*. - NY: Cornell University Press, 1990; Hawes G., Liu H. *Explaining the Dynamics of the Southeast Asian Political Economy: State, Society, and the Search for Economic Growth* // Singapore, Indonesia, Malaysia, The Philippines and Thailand I / Ed. by Ravenhill J. - Aldershot UK/Brookfield US: Edward Elgin Publishing Ltd, 1995. - 127-158 pp.; Rueschemeyer D., Stephens E. H., Stephens J. D. *Capitalist Development and Democracy*. - Cambridge: Polity Press, 1992 ir kt.

⁴ Žr. Chan S., Clark C., Lam D. *Looking beyond the Developmental State* // Beyond the Developmental State: East Asia's Political Economies Reconsidered / Ed. by Chan S., Clark C., Lam D. - Basingstokke: Macmillan Press Ltd, 1998. - P. 1-2.

⁵ Žr. Glick R., Rose A. K. *How Do Currency Crises Spread?* // FRBSF Economic Letter. - 1998. - No. 25. - P. 1-4.

⁶ TVF suteikė paramą trimis Pietryčių Azijos krizės apimtomis šalims: Tailandui (1997 m. rugpjūčio 20 d. - 17 mlrd. JAV dolerių), Indonezijai (1997 m. lapkričio 5 d. - 40 mlrd. JAV dolerių), Pietų Korėjai (1997 m. gruodžio 4 d. - 57 mlrd. JAV dolerių) - žr. Laurence H. *Financial System Reform and the Currency Crisis in East Asia. A Paper presented at the annual meeting of the American Political Science Association*. Boston, Mass. - 1998. - September 3-6. - P. 24; Kill or Cure? // The Economist. - 1998. - Jan 10-16. - P. 11.

⁷ Pvz., Pietų Korėjoje, iškart po to, kai buvo pasirašyta sutartis su TVF dėl finansinės pagalbos, žymiai išaugo panika, nes daugumos Korėjos bankų veikla, pagal TVF paramos sąlygas, turėjo būti suspenduota, - gruodžio 5 d. bankrotą paskelbė trylik-tasis pagal dydį Pietų Korėjos pramonės konglomeratas, žlugo daugelis vietinės reikšmės įmonių - žr. Sachs J. *IMF Is a Power unto Itself?* // <http://www.stern.nyu.edu/?nroubini/asia/AsiaCrisisSachsViewFT1297.html>; neracionalios buvo ir TVF "ankstvyvosios" rekomendacijos Tailandui, Pietų Korėjai ir Indonezijai - apkarpyti biudžeto išlaidas tuo metu, kai šių šalių biudžetai buvo subalansuoti ar su nedideliu biudžeto deficitu. Kai smulkios verslo įmonės buvo reikalinga parama, TVF "gydymo" kursas tik ribo-

jo jų verslo galimybes, versdamas bankrutuoti vis naujas įmones - žr. Godement F. *The Downsizing Asia*. - London and New York: Routledge, 1999. - P. 78.

* Reikia pažymėti, jog šalių institucinis silpnumas sąmoningai vadinamas ne krizės vidinėmis "priežastimis", bet krizės "prielaidomis". Institucinis nepajėgumas savaime nesukelia krizės, tačiau sudaro palankias sąlygas (dėl kontrolės bei skaidrumo stokos) kauptis krizės "potencialui". Be to, institucinis valstybės nepajėgumas (nusistovėję klientelistiniai valdančiojo ir ekonominio elitų santykiai ir pan.) neleidžia efektyviai perskirstyti resursų, tinkamai ir greitai prisitaikyti prie pakitusių išorinių rinkų sąlygų ir t. t. Taigi, nagrinėjant ekonominę krizę lėmusius veiksnius, negalima nekreipti dėmesio į valstybės institucinį pajėgumą vykdyti efektyvią politiką ir kartu - efektyviai prisitaikyti. Hipotetiškai galima teigti, jog neigiami išoriniai pokyčiai, jei su jais valstybė susiduria būdama instituciškai pajėgi, gali ir nesąlygoti ekonominės krizės. Net jei valstybė yra instituciškai silpna, išorinei aplinkai esant palankiai, ji gali ilgą laiką vykdyti santykinai pasyvią ekonominės plėtros politiką, išvengdama ekonominių krizių (Cronyism: but we always did it... - žr. Godement F. *The Downsizing Asia*. - London and New York: Routledge, 1999. - P. 55-57.). Tačiau, kai neigiami išoriniai pokyčiai valstybę "užklumpa" institucinio silpnumo būsenoje, krizės kilimo tikimybė žymiai padidėja.

⁹ Būtina pabrėžti, jog valstybės samprata etatizmo perspektyvoje iš esmės analogiška M. Weberio valstybės koncepcijai, t. y. valstybė suprantama kaip biurokratinė struktūra, nustatytose ribose (valstybės sienomis apibrėžtoje teritorijoje) monopolizuojanti teisėtos prievartos naudojimo (šalies gyventojų atžvilgiu) teisę - žr. Held D. *Models of Democracy*. - Cambridge: Polity Press, 1993. - P. 150.

¹⁰ Crone D. K. *State, Social Elites, and Government Capacity in Southeast Asia* // Singapore, Indonesia, Malaysia, The Philippines and Thailand I / Ed. by Ravenhill J. - Aldershot UK/Brookfield US: Edward Elgin Publishing Ltd., 1995. - P. 53.

¹¹ Rueschemeyer D., Evans P. B. *The State and Economic Transformation: Toward an Analysis of the Conditions Underlying Effective Intervention* // Bringing the State Back In / Ed. by Skokpol T., Rueschemeyer D., Evans P. - Cambridge: Cambridge University Press, 1985. - P. 49.

¹² Hawes G., Liu H. *Explaining the Dynamics of the Southeast Asian Political Economy: State, Society, and the Search for Economic Growth* // Singapore, Indonesia, Malaysia, The Philippines and Thailand I / Ed. by Ravenhill J. - Aldershot UK/Brookfield US: Edward Elgin Publishing Ltd, 1995. - P. 136.

¹³ Ibid.

¹⁴ Žr. Matsuyama K. *Economic Development as Coordination Problems* // The Role of Government in East Asian Economic Development: Comparative Institutional Analysis / Ed. by Aoki M., Kim H.-K., Okuno-Fujiwara M. - Oxford: Clarendon Press, 1997. - P. 134-137.

¹⁵ P. Evansas teigia, jog pvz., Pietų Korėjoje konkursai į valstybės tarnybą būna nepaprastai dideli, juos laimi tik 2% kandidatų, baigusių prestižiškiausius šalies universitetus - žr. Evans P. *Embedded Autonomy: States and Industrial Transformation*. - Princeton: Princeton University Press, 1995. - P. 51; taip pat Wade R. *Governing the Market. Economic Theory and the Role of Government in East Asian Industrialization*. - Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1995. - P. 218 - pasak jo, net 15-20 proc. visų daktaro laipsnį turinčių mokslininkų baigę universitetus dirba valstybės valdymo institucijose ir t. t.

¹⁶ Žr. Crone D. K. *State, Social Elites, and Government Capacity in Southeast*

Asia // Singapore, Indonesia, Malaysia, The Philippines and Thailand I / Ed. by Ravenhill J. - Aldershot UK/Brookfield US: Edward Elgin Publishing Ltd., 1995. - P. 54.

¹⁷ "<...> embeddedness implies a concrete set of connections that link the state intimately and aggressively to particular social group with whom the state shares a joint project of transformation" - Evans P. *Embedded Autonomy: States and Industrial Transformation*. - Princeton: Princeton University Press, 1995. - P. 59.

¹⁸ Pvz., D. Emmersono teigimu, iškilusios krizės iš tikrųjų ir yra geriausias valstybės "strateginio pajėgumo" "patikrinimas": kaip sugebama laviruoti sprendžiant iškilusias problemas - apie tai žr. Crone D. K. *State, Social Elites, and Government Capacity in Southeast Asia // Singapore, Indonesia, Malaysia, The Philippines and Thailand I* / Ed. by Ravenhill J. - Aldershot UK/Brookfield US: Edward Elgin Publishing Ltd., 1995. - P. 55.

¹⁹ Ibid. - P. 54.

²⁰ Ibid. - P. 57.

²¹ Ibid.

²² Žr. Sharma S. D. *Asia's Economic Crisis and the IMF // Survival*. - Oxford, 1998. - Vol. 40. No. 2. - P. 27-29.

²³ Žr. Kim E. M. *From Dominance to Symbiosis: State and Chaebol in Korea // Pacific Focus*. - 1998. - Vol. III, No. 2. - P. 108.

²⁴ Tarp nuteistųjų pramonininkų buvo "Samsung" prezidentas, kurio asmeninės santaupos sickė 800 mln. vonų (arba 19% nacionalinių šalies pajamų), tekstilės korporacijos - Keum Sung Textile - prezidentas ir kt. - žr. Ibid. - 108-109.

²⁵ Johnson C. *Political Institutions and Economic Performance: The Government-Business Relationship in Japan, South Korea, and Taiwan // China, Korea and Taiwan I* / Ed. by Ravenhill J. - Aldershot UK/Brookfield US, 1995. - P. 60.

²⁶ Žr. Cheng T. *Political Regimes and Development Strategies: South Korea and Taiwan // China, Korea and Taiwan I* / Ed. by Ravenhill J. - Aldershot UK/Brookfield US, 1995. - P. 157.

²⁷ Žr. Kong T. Y. *Corruption and its Institutional Foundations: The Experience of South Korea // IDS Bulletin. Liberalization and the New Corruption*. - 1996. - Vol. 27. No. 2. - P. 49.

²⁸ Kim E. M. *From Dominance to Symbiosis: State and Chaebol in Korea // Pacific Focus*. - 1998. - Vol. III, No. 2. - P. 108.

²⁹ Johnson C. *Political Institutions and Economic Performance: The Government-Business Relationship in Japan, South Korea, and Taiwan // China, Korea and Taiwan I* / Ed. by Ravenhill J. - Aldershot UK/Brookfield US, 1995. - P. 55.

³⁰ Žr. Okuno-Fujiwara M. *Toward a Comparative Institutional Analysis of the Government-Business Relationship // The Role of Government in East Asian Economic Development: Comparative Institutional Analysis* / Ed. by Aoki M., Kim H.-K., Okuno-Fujiwara M. - Oxford: Clarendon Press, 1997. - P. 395.

³¹ Pvz., 1980 m. prezidento Čuno vyriausybė, prieš perorganizuodama neproduktyvias sunkiosios ir chemijos pramonės šakas, pasikvietė tartis pagrindinius tokio perorganizavimo oponentus - koncernų Hyundai ir Daewoo prezidentus - tai buvo beprecedentinis atvejis, kai vyriausybė konsultuojasi su privataus kapitalo atstovais sprendimų formavimo fazėje. Maža to - Daewoo prezidentui paraiškus, jog elektros generatorių gamybos perorganizavimas viršija Daewoo finansinį pajėgumą, vyriausybė pakeitė savo galutinį sprendimą ir nusprendė skirti valstybės paramą generatorių gamybai "normalizuoti" - žr. Kim E. M. *From Dominance to Symbiosis: State and Chaebol in Korea // Pacific Focus*. - 1998. - Vol. III, No. 2. - P. 118.

³² Pvz., IMF parengtose išvadose apie Korėjos plėtrą teigiama, kad maždaug 1/3 didžiausių (30) šalies pramonės konglomeratų prezidentų buvo artimais giminystės ryšiais susiję su aukštais vyriausybės pareigūnais - žr. Gobat J. *Republic of Korea: Select-ed Issues. IMF Staff Country Report*. - 1998. - No. 74 - P. 10.

³³ Žr. Crouch H. *Patrimonialism and Military Rule in Indonesia* // Singapore, Indonesia, Malaysia, The Philippines and Thailand I / Ed. by Ravenhill J. - Aldershot UK/Brookfield US, 1995. - P. 403.

³⁴ Ibid. - P. 404.

³⁵ Žr. Robinson R. *Authoritarian States, Capital-Owning Classes, and the Politics of Newly Industrializing Countries: The Case of Indonesia* // Singapore, Indonesia, Malaysia, The Philippines and Thailand I / Ed. by Ravenhill J. - Aldershot UK/Brookfield US, 1995. - P. 469.

³⁶ Įdomu tai, jog pvz., Suharto vyriausybėje Socialinių reikalų ministrė buvo paskirta jo dukte - Tutut, jos asmeninis gydytojas - Sveikatos apsaugos ministru. - žr. Godement F. *The Downsizing Asia*. - London and New York: Routledge, 1999. - P. 162. Arba: du Suharto sūnūs vadovavo didžiausiems šalies bankams, kuriems TVF rekomendavo nutraukti veiklą dėl pernelyg didelių blogų paskolų (tai buvo viena iš Fondo paramos suteikimo Indonezijai sąlygų). Tačiau uždarytieji bankai netrukus vėl atnaujino operacijas, o vyriausybė paskelbė "perimanti jų blogas paskolas"... - žr. *Asia Picks up the Pieces* // The Economist. - 1998. - Jan 3-9. - P. 70.

³⁷ Robinson R. *Authoritarian States, Capital-Owning Classes, and the Politics of Newly Industrializing Countries: The Case of Indonesia* // Singapore, Indonesia, Malaysia, The Philippines and Thailand I / Ed. by Ravenhill J. - Aldershot UK/Brookfield US, 1995. - P. 473.

³⁸ Pasak R. Robinsono, nors aštuntajame dešimtmetyje vyriausybė daugiausiai investavo į sunkiąją pramonę (laivų statybą, naftos perdirbimą, chemijos pramonę ir kt.), augant ekonomikai, atitinkamai augo ir smulkusis bei vidutinis privatus verslas. Pvz., 1974-1975 m. valstybės investicijos į privatų verslą Indonezijoje sudarė apie 571 mlrd. rupijų, o tuo tarpu 1980-1981 m. privatūs verslininkai patys investavo apie 5584 mlrd. rupijų. - žr. Ibid. - P. 477.

³⁹ Amirov V. *Strany ASEAN v centre finansovogo krizisa* // Mirovaja ekonomika i mezhdunarodnyje otnosheniya. - 1998. - T. 8. - C. 141.

⁴⁰ Case W. *Elite Strategy and Regime Type in Southeast Asia* // Beyond the Developmental State: East Asia's Political Economies Reconsidered / Ed. by Chan S., Clark C., Lam D. - Basingstoke: Macmillan Press Ltd, 1998. - P. 151.

⁴¹ Žr. Bertrand J. *Growth and Democracy in Southeast Asia. Review Article* // Comparative Politics. - Apr. 1998. - P. 364.

⁴² Žr. Case W. *Elite Strategy and Regime Type in Southeast Asia* // Beyond the Developmental State: East Asia's Political Economies Reconsidered / Ed. by Chan S., Clark C., Lam D. - Basingstoke: Macmillan Press Ltd, 1998. - P. 151

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Žr. Cronc D. K. *States, Elites, and Social Welfare in Southeast Asia* // World Development. - 1993. - Vol. 21, No. 1. - P. 60.

⁴⁵ Ibid. - P. 61.

⁴⁶ Žr. Bertrand J. *Growth and Democracy in Southeast Asia. Review Article* // Comparative Politics. - Apr. 1998. - P. 364-365.

⁴⁷ Ibid. - P. 366.

⁴⁸ Žr. Cronc D. K. *States, Elites, and Social Welfare in Southeast Asia* // World Development. - 1993. - Vol. 21, No. 1. - P. 61.

⁴⁹ Žr. Bertrand J. *Growth and Democracy in Southeast Asia. Review Article* // Comparative Politics. - Apr. 1998. - P. 367.

⁵⁰ Crone D. K. *States, Elites, and Social Welfare in Southeast Asia* // World Development. - 1993. - Vol. 21, No. 1. - P. 57; World Bank. *World Development Report 1997: The State in a Changing World*. - Oxford: Oxford University Press, 1997. - P. 215.

⁵¹ Žr. Case W. *Elite Strategy and Regime Type in Southeast Asia* // Beyond the Developmental State: East Asia's Political Economies Reconsidered / Ed. by Chan S., Clark C., Lam D. - Basingstoke: Macmillan Press Ltd, 1998. - P. 151.

⁵² Žr. Sidel J. T. *Siam and its Twin? Democratization and Bossism in Contemporary Thailand and the Philippines* // IDS Bulletin. Liberalization and the New Corruption. - 1996. - Vol. 27, No. 2. - P. 57.

⁵³ Žr. Bertrand J. *Growth and Democracy in Southeast Asia. Review Article* // Comparative Politics. - Apr. 1998. - P. 367.

⁵⁴ Žr. Crone D. K. *States, Elites, and Social Welfare in Southeast Asia* // World Development. - 1993. - Vol. 21, No. 1. - P. 65.

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Pavyzdžiui, pagal Pasaulio banko biurokratinio pajėgumo vertinimus, Filipinuose (0.2) jis net tris kartus mažesnis nei kitose Rytų Azijos šalyse (0.6) (Indonezijoje, Pietų Korėjoje, Malaizijoje, Singapūre, Taivane (Kinija) ir Tailande) - *World Bank. World Development Report 1997: The State in a Changing World*. - Oxford: Oxford University Press, 1997. - P. 93.

⁵⁸ Netgi pagal 1998 m. Pasaulio banko ir TVF duomenis (nors prezidento Josef Estrada valdymas Filipinuose paprastai siejamas su atviresnio, demokratiškesnio režimo pradžia), Filipinai vis dar priskiriami labiausiai korumpuotoms pasaulio šalims (didesnė korupcija, pasak šio tyrimo autorių, yra tik Indonezijoje, Argentinoje, Meksikoje, Kolumbijoje ir Rusijoje) - žr. Gray C. W., Kaufmann D. *Corruption and Development* // Finance and Development. - March 1998. - P. 8.

⁵⁹ Žr. *The World in Figures: Countries: The Philippines* // The World in 1999. The Economist Publications. - London, 1998. - P. 85-86.

⁶⁰ Žr. Sharma S. D. *Asia's Economic Crisis and the IMF* // Survival. - Oxford, 1998. - Vol. 40, No. 2. - P. 27-29.

⁶¹ Ibid.

⁶² Tai vienas iš Pasaulio banko "kaltinimų" Azijos šalims 1997 m. - Godement F. *The Downsizing Asia*. - London and New York: Routledge, 1999. - P. 11.

⁶³ Terminus "sisteminė"/"atsitiktinė" korupcija ir "centralizuota"/"decentralizuota" korupcija savo darbe vartoja P. Bardhan - žr. Bardhan P. *Corruption and Development: A Review of Issues* // Journal of Economic Literature. - Sep 1997. - Vol. XXXV. - P. 1321, 1325.

⁶⁴ Žr. Case W. *Elite Strategy and Regime Type in Southeast Asia* // Beyond the Developmental State: East Asia's Political Economy Reconsidered / Ed. by Chan S., Clark C., Lam D. - Basingstoke: Macmillan Press Ltd, 1998. - P. 151.

⁶⁵ Žr. Migdal J. S. *Strong Societies and Weak States: State-Society Relations and State Capabilities in the Third World*. - Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1988. - P. 227.

⁶⁶ Žr. *The World in Figures: Countries: The Philippines* // The World in 1999. The Economist Publications. - London, 1998. - P. 85-86.

⁶⁷ Žr. Haggard S. *Pathways from the Periphery: The Politics of Growth in the*

Newly Industrializing Countries. - Ithaca and London: Cornell University Press, 1990. - P. 25.

⁶⁸ Evans P. *Embedded Autonomy: States and Industrial Transformation*. - Princeton: Princeton University Press, 1995. - P. 231.

⁶⁹ Evans P. *The State as Problem and Solution: Predation, Embedded Autonomy, and Structural Change* // *The Sociology of Development II* / Ed. by Ravenhill J. - Aldershot UK/Brookfield US, 1995. - P. 342.

⁷⁰ Pasak C. Moono ir R. Prasado, kadangi politika apskritai yra formuojama kaip konflikto sprendimas, ji iš principo negali būti neutrali - kiekvienu atveju yra konflikto laimėtojai ir pralaimėtojai - žr. Moon C., Prasad R. *Networks, Politics, and Institutions* // *Beyond the Developmental State: East Asia's Political Economies Reconsidered* / Ed. by Chan S., Clark C., Lam D. - Basingstoke: Macmillan Press Ltd, 1998. - P. 20.

⁷¹ Siekdama padidinti eksporto apimtį, valstybė gali taikyti įvairias politikos priemones - pvz., devaluoti valiutą ar pan. Tačiau, jei vienu metu įmonės, kurios siekia daugiau prekių eksportuoti į užsienį, toks sprendimas bus strategiškai naudingas, kitoms tai gali pakenkti - pvz., įmonėms, kurioms naudinga, jog importuojamų prekių/kapitalo kainos dėl pervertintos šalies valiutos buvo dirbtinai mažos ir t. t. - žr. Doner R. F. *Approaches to the Politics of Economic Growth in Southeast Asia* // *The Journal of Asian Studies*. - 1991. - Vol. 50, No. 4. - P. 837.

⁷² Pavyzdžiui, A. Federovskio teigimu, antroje dešimtojo dešimtmečio pusėje Pietų Korėjos puslaidininkių, automobilių, chemijos ir kt. prekių gamyba nuo analogiškų šakų Japonijoje ir JAV jau buvo atsilikusi maždaug 5 metais, elektronikos - 6, o pramoninio apdirbimo šakos - mažiausiai dešimtmečiu. 30% Pietų Korėjos ekonomika tapo priklausoma nuo aukštos kokybės technologijų, komplektuojančių dalių importo (plg. Japonijoje gamybos priklausomybė nuo importo vertinama 10%). Pastovus importo poreikis lėmė nuolatinį (dešimtajame dešimtmetyje) prekybos balanso deficitą ir t. t. - žr. Federovskij A. *Glubokij strukturno finansovij krizis v Sieviornoj Korijeje* // Mirovaja ekonomika i miezdunarodnyje otnoshenia - 1998. - T. 8. - C. 133.

⁷³ Ibid. - P. 134.

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Žr. Laurence H. *Financial System Reform and the Currency Crisis in East Asia. A Paper presented at the annual meeting of the American Political Science Association*. Boston, Mass. - 1998. - September 3-6. - P. 18.

⁷⁶ Ibid. - P. 25.

⁷⁷ Ibid. - P. 27.

⁷⁸ Žr. Guitian M. *The Global Challenge of Managing Global Capital Flows* // <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/1998/06/guitian.htm>

⁷⁹ Žr. Bello W., Cunningham S., Poh L. K. *A Siamese Tragedy: Development and Disintegrations in Modern Thailand*. - London & New York: Zed Books Ltd, 1998. - P. 25.

⁸⁰ Ibid. - P. 28.

⁸¹ Amirov V. *Strany ASEAN v centre finansovogo krizisa* // Mirovaja ekonomika i miezdunarodnyje otnosheniya. - 1998. - T. 8. - C. 139.

⁸² Pasak S. D. Sharma'os, "iš naujo įsukti darbo pasiūlos-paklausos ratą" - žr. Sharma S. D. *Asia's Economic Crisis and the IMF* // *Survival*. - Oxford, 1998. - Vol. 40. No. 2. - P. 29.

⁸³ Ibid.

⁸⁴ Scholte J. A. *Global Capitalism and the State* // *International Affairs*. - 1997. - Vol. 73, No. 3. - P. 441.

⁸⁵ Radelet S., Sachs J. *Asia's Reemergence* // Foreign Affairs. - 1997. - November/December. - P. 53.

⁸⁶ Žr. Godement F. *The Downsizing Asia*. - London and New York: Routledge, 1999. - P. 17., Radelet S., Sachs J. *Asia's Reemergence* // Foreign Affairs. - 1997. - November/December. - P. 47.

⁸⁷ Godement F. *The Downsizing Asia*. - London and New York: Routledge, 1999. - P. 41.

⁸⁸ Ibid. - P. 33.

⁸⁹ *Azijos "tigrų" arogancija virto gilia regiono finansų ir ūkio krize* // Lietuvos Rytas. - 1997. - Nr. 278. - P. 12.

⁹⁰ Žr. Godement F. *The Downsizing Asia*. - London and New York: Routledge, 1999. - P. 47.

⁹¹ "Sterilizacija" vadinama vyriausybės politika, kuria siekiama išvengti neigiamų pastovaus (prižiūto) valiutos kurso išlaikymo pasekmių, t. y. infliacijos augimo. Šaliai pritraukiant daug užsienio investicijų, vyriausybė, stengdamasi išlaikyti valiutos kursą nepakitusį, superka užsienio valiutą, tačiau tai sąlygoja pinigų masės didėjimą ir atitinkamai - infliacijos augimą. "Sterilizacinės" priemonės reikalingos siekiant užkirsti kelią infliacijos augimui - tam gali būti ribojamos centrinio banko paskolos, parduodami valstybinių akcijų paketai, reikalaujama bankams didinti savo užsienio valiutos rezervus ir t. t. - žr. Glick R., Moreno R. *Responses to Capital Inflows in Malaysia and Thailand* // FRBSF Weekly Letter. - 1995. - No. 14. - P. 1-3.

⁹² Ibid. - P. 2.

⁹³ *The World Bank. Global Economic Prospects and the Developing Countries 1998/99: Beyond the Financial Crisis*. - Oxford: Oxford University Press, 1999. - P. 131.

⁹⁴ "Konkurencingas" nacionalinės valiutos kursas - tai fiksuotas, dirbtinai sumažintas valiutos kursas, suteikiantis šalies gamintojams santykinį pranašumą konkuruojant tarptautinėse rinkose, - eksportuojamų prekių gamyba jiems tampa santykinai "pigesnė" nei konkurentams užsienyje.

⁹⁵ Žr. Phongpaichit P., Baker C. *Thailand's Boom and Bust*. - Thailand: Silk-worm Books, 1998. - P. 101, 115.

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ Ibid. - P. 102-103.

⁹⁸ Žr. Guitian M. *The Global Challenge of Managing Global Capital Flows* // <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/1998/06/guitian.htm>

⁹⁹ *Azijos "tigrų" arogancija virto gilia regiono finansų ir ūkio krize* // Lietuvos Rytas. - 1997. - Nr. 278. - P. 12.

¹⁰⁰ Baig T., Goldfajn I. *Financial Market Contagion in the Asian Crisis*. IMF Working Paper. - 1998. - No. 155. - P. 46.

¹⁰¹ Quantum ir kt. fondai, kuriuose daugumos akcijų savininkas yra G. Sorosas, vien prieškriziniais 1996-aisiais metais spekuliaciniais tikslais Pietryčių Azijoje investavo daugiau nei 5 mlrd. JAV dolerių, gaudami triskart didesnę pelną. Apskritai G. Soroso administruojamų Fondų, spekuliaciniais tikslais manipuliuojančių silpstančiomis užsienio valiutomis, investuojančių į vertybinius popierius ir pan., 1969-1997 m. vidutinis pelnas siekė 32.63%, 1995-97 m. Quantum fondų tinklas iš "investicijų" Pietryčių Azijos šalyse gavo didesnę nei 40% pelną; pavyzdžiui, Quota fondas, investuojantis išskirtinai į vertybinius popierius ir spekuliuojantis akcijomis, gavo maždaug 160% pelną. - Apie tai žr. *FMG Q Fund: Comprehensive Description* // <http://www.fmgld.com/funds/q/>

indepth/doc01_13.htm, taip pat Krugman P. Currency Crisis // <http://web.mit.edu/krugmann/www/crises.html> ir kt.

¹⁰² Ibid.

¹⁰³ Apie tai plačiau žr. Baig T., Goldfajn I. *Financial Market Contagion in the Asian Crisis*. IMF Working Paper. - 1998. - No. 155. - P. 6-9; Glick R., Rose A. K. How Do Currency Crises Spread? // FRBSF Economic Letter. - 1998. - No. 25. - P. 1-4; Moreno R. *Dealing with Currency Speculation in the Asian Pacific Basin* // FRBSF Economic Letter. - 1998. - No. 25. - P. 1-3; *The World Bank. Global Economic Prospects and the Developing Countries 1998/99: Beyond the Financial Crisis*. - Oxford: Oxford University Press, 1999. - P. 67-73 ir kt.

¹⁰⁴ *The World Bank. Global Economic Prospects and the Developing Countries 1998/99: Beyond the Financial Crisis*. - Oxford: Oxford University Press, 1999. - P. 72.

¹⁰⁵ Žr. *The World Bank. Global Economic Prospects and the Developing Countries 1998/99: Beyond the Financial Crisis*. - Oxford: Oxford University Press, 1999. - P. 72.

¹⁰⁶ Reikia pažymėti, jog Filipinuose jau trejetą pastarųjų metų ekonominė politika buvo formuojama ir vykdoma su TVF priežiūra, taigi Filipinų vyriausybė, kilus krizei, nesikreipė į TVF dėl papildomos paramos, tuo tarpu Malaizijoje buvo priimtas principinis sprendimas įveikti krizės padarinius be tarptautinės pagalbos, nes, pasak Malaizijos premjero Mahathiro Mohamado, krizė apskritai buvo "Vakarų sąmokslas" prieš Pietryčių Azijos šalių pažangą ir pan. - žr. Azijos "tigrų" arogancija virto gilia regiono finansų ir ūkio krize // Lituvas Rytas. - 1997. - Nr. 278. - P. 12; Sharma S. D. *Asia's Economic Crisis and the IMF* // Survival. - Oxford, 1998. - Vol. 40. No. 2. - P. 35-36.

¹⁰⁷ Godement F. *The Downsizing Asia*. - London and New York: Routledge, 1999. - P. 77.

¹⁰⁸ Fedelstein M. *Refocusing the IMF* // <http://www.foreignaffairs.org/feature.html>

¹⁰⁹ Sharma S. D. *Asia's Economic Crisis and the IMF* // Survival. - Oxford, 1998. - Vol. 40. No. 2. - P. 44.

¹¹⁰ Žr. Fischer S. *The Asian Crisis and the Changing Role of the IMF* // Finance & Development. - June 1998. - P. 2-3.

¹¹¹ Apie tai žr. Ibid. - P. 4; Sharma S. D. *Asia's Economic Crisis and the IMF* // Survival. - Oxford, 1998. - Vol. 40. No. 2. - P. 27-29 ir kt.

¹¹² Sachs J. *IMF Is a Power unto itself* // <http://www.stern.nyu.edu/?nroubini/asia/AsiaCrisisSachsView FT1297.html>

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Žr. Sachs J. *The Wrong Medicine for Asia* // <http://www.stern.nyu.edu/?nroubini/asia/AsiaSachsOp-EdNYT1197.html>

¹¹⁶ Žr. Amsden A. H., Hikino T. *East Asia's Financial Woes: What Can an Activist Government Do?* // World Policy Journal. - Fall 1998. - P. 43-44.

¹¹⁷ Dažniausiai TVF yra kaltinamas, jog formuluodamas išankstines sąlygas paramai gauti pinigų paklausą šalyje a priori laiko nekintančia, neretai pervertina valstybės techninį bei politinį pajėgumą kontroliuoti makroekonominius svertus, neatsižvelgia į išorinių veiksnių įtaką (tarptautinę prekybą, kapitalo judėjimą), kurie potencialiai gali sąlygoti mokėjimų balanso problemas ir pan. - apie tai plačiau žr. Bird G. *The IMF and Developing Countries* // International Organization. - 1996. - Vol. 50 No. 3. - P. 490-495.

¹¹⁸ Žr. Amsden A. H., Hikino T. *East Asia's Financial Woes: What Can an*

Activist Government Do? // World Policy Journal. - Fall 1998. - P. 44; Fedelstein M. Refocusing the IMF // <http://www.foreignaffairs.org/feature.html> ir kt.

¹¹⁹ Žr. Fischer S. *The Asian Crisis and the Changing Role of the IMF* // Finance & Development. - June 1998. - P. 3.

¹²⁰ Žr. Fedelstein M. *Refocusing the IMF* // <http://www.foreignaffairs.org/feature.html>

¹²¹ Žr. Ibid; Sharma S. D. *Asia's Economic Crisis and the IMF* // Survival. - Oxford, 1998. - Vol. 40. No. 2. - P. 33-41 ir kt.

¹²² Apie tai plačiau žr. Haggard S., Moon C. I. *Institutions and Economic Policy: Theory and Korean Case Study* // China, Korea and Taiwan I / Ed. by Ravenhill J. - Aldershot UK/Brookfield US, 1995. - P. 223-225.

¹²³ Žr. Bello W., Cunningham S., Poh L. K. *A Siamese Tragedy: Development and Disintegrations in Modern Thailand*. - London & New York: Zed Books Ltd, 1998. - P. 45.

¹²⁴ Žr. Sharma S. D. *Asia's Economic Crisis and the IMF* // Survival. - Oxford, 1998. - Vol. 40. No. 2. - P. 43.

¹²⁵ Žr. Ibid. - P. 46-47.

¹²⁶ Bello W., Cunningham S., Poh L. K. *A Siamese Tragedy: Development and Disintegration in Modern Thailand*. - London & New York: Zed Books Ltd, 1998. - P. 48.

¹²⁷ Ibid.

¹²⁸ World Bank. *World Development Report 1997: The State in a Changing World*. - Oxford: Oxford University Press, 1997. - P. 222.

¹²⁹ Žr. Sharma S. D. *Asia's Economic Crisis and the IMF* // Survival. - Oxford, 1998. - Vol. 40. No. 2. - P. 36-37.

¹³⁰ Žr. Fedelstein M. *Refocusing the IMF* // <http://www.foreignaffairs.org/feature.html>

¹³¹ Baig T., Goldfajn I. *Financial Market Contagion in the Asian Crisis*. IMF Working Paper. - 1998. - No. 155. - P. 52.

¹³² Žr. Madrick J. *The IMF Approach: The Half-Learned Lessons of History* // World Policy Journal. - 1998. - Vol 25. No. 3. - P. 40.

¹³³ Žr. *The World in Figures: Countries: The Philippines* // The World in 1999. The Economist Publications. - London, 1998. - P. 85.

¹³⁴ Ibid.

¹³⁵ Žr. Fedelstein M. *Refocusing the IMF* // <http://www.foreignaffairs.org/feature.html>

¹³⁶ Ibid.

¹³⁷ Žr. Sharma S. D. *Asia's Economic Crisis and the IMF* // Survival. - Oxford, 1998. - Vol. 40. No. 2. - P. 38.

¹³⁸ Žr. Sachs J. *IMF Is a Power unto itself* // <http://www.stern.nyu.edu/~nroubini/asia/AsiaCrisisSachs ViewFT1297.html>

¹³⁹ Ibid.

¹⁴⁰ Laurence H. *Financial System Reform and the Currency Crisis in East Asia. A Paper presented at the annual meeting of the American Political Science Association*. Boston, Mass. - 1998. - September 3-6. - P. 33.

¹⁴¹ Žr. Baig T., Goldfajn I. *Financial Market Contagion in the Asian Crisis*. IMF Working Paper. - 1998. - No. 155. - P. 52.

¹⁴² Žr. Kim S.-H. *The Crisis in Asia, 1997: Lessons for Korea and Other "Ti-*

gers". - A Paper prepared for delivery at the 94th Annual Meeting of the American Political Science Association, Boston, Mass. - 1998. - September 3-6. - P. 15.

¹⁴³ Žr. Sharma S. D. *Asia's Economic Crisis and the IMF // Survival*. - Oxford, 1998. - Vol. 40. No. 2. - P. 38.

¹⁴⁴ Žr. Amsden A. H., Hikino T. *East Asia's Financial Woes: What Can an Activist Government Do? // World Policy Journal*. - Fall 1998. - P. 43.

¹⁴⁵ Ibid.

¹⁴⁶ Ibid.

¹⁴⁷ Bello W., Cunningham S., Poh L. K. *A Siamese Tragedy: Development and Disintegration in Modern Thailand*. - London & New York: Zed Books Ltd, 1998. - P. 51-52.

¹⁴⁸ Baig T., Goldfajn I. *Financial Market Contagion in the Asian Crisis*. IMF Working Paper. - 1998. - No. 155. - P. 8.

¹⁴⁹ Žr. Bello W., Cunningham S., Poh L. K. *A Siamese Tragedy: Development and Disintegration in Modern Thailand*. - London & New York: Zed Books Ltd, 1998. - P. 51.

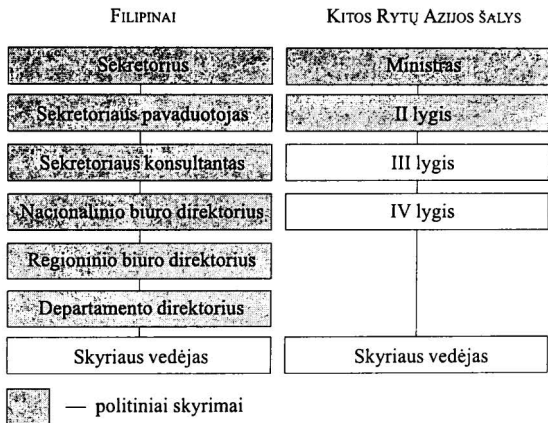
PRIEDAS

1 lentelė. Pietų Korėjos, JAV, Japonijos ir Taivano apdirbamosios pramonės sektoriaus įmonių išsiskolinimų ir jų įstatinio kapitalo santykis, %

	Pietų Korėja (30 didžiausių <i>chaebols</i>)	JAV	Japonija	Taivasas
1991	403	147	209	98
1992	426	168	202	93
1993	398	175	202	88
1994	403	167	196	87
1995	388	160	196	86
1996	450	154	187	...

Šaltinis: Gobat J. *Republic of Korea: Selected Issues*. IMF Staff Country Report. - 1998. - No. 74. - P. 15.

1 schema. Politinių paskyrimų Filipinuose ir kitose Rytų Azijos šalyse “gylis”

Pastaba: “Kitos Rytų Azijos šalys” – tai Indonezija, Pietų Korėja, Malaizija, Singapūras, Taivanas (Kinija) ir Tailandas.

Šaltinis: World Bank. World Development Report 1997: The State in a Changing World. – Oxford: Oxford University Press, 1997. – P. 93.

2 lentelė. Pagrindiniai ekonominiai rodikliai (Pietų Korėja, 1991-1997 m.)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
BNP augimas, %	9.1	5.1	5.7	8.6	8.9	7.1	5.9
Pramonės gamybos apimčių didėjimas, %	9.6	5.8	4.4	11.1	10.1	7.3	6.7
Infliacija, %	9.2	6.2	4.8	6.2	4.5	5	4.5
Valstybės biudžeto skola, % BNP	-1.6	-0.5	0.6	0.3	0.3	-0.01	-
Eksportas, mlrd. \$	69.5	75.2	80.9	93.7	123.2	128.3	136.8
Importas, mlrd. \$	76.5	77.3	79.0	96.8	127.9	143.5	145.0
Mokėjimų balanso saldo (einamosiomis kainomis, mlrd. \$)	-8.7	-4.5	0.4	-4.5	-8.9	-23.7	-8.2

Šaltinis: Fedorovskij A. Glubokij strukturno finansovij krizis v Sieviernoj Korije // Mirovaja ekonomika i miedzunarodnyje otnosenia - 1998. - T. 8. - C. 133.

3 lentelė. Pagrindiniai ekonominiai rodikliai (Indonezija, 1991-1997 m.)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
BNP augimas, %	7.0	6.5	6.5	7.5	8.2	7.8	5.5
Apdirbamosios pramonės gamybos apimčių didėjimas, %	11.0	10.8	11.4	18.2	11.1	6.1	4.6
Infliacija, %	9.3	7.5	9.8	8.5	9.5	7.9	11.6
Eksportas, įskaitant naftą ir dujas, mlrd. \$	29.1	23.0	36.8	40.1	45.4	49.8	-
Importas, mlrd. \$	25.7	27.3	28.3	32.0	40.7	42.9	-
Mokėjimų balanso saldo (einamosiomis kainomis, mlrd. \$)	-	-	-	-1.8	-3.5	-3.7	-3.8
Užsienio valiutos atsargos, mlrd. \$	10.2	11.4	12.4	13.2	14.8	19.3	18.9
Nedarbas, %	2.6	2.7	2.8	3.5	4.4	7.7	10.0
Valiutos kursas, rupija/\$	1950	2030	2087	2767	2249	2340	5100

Šaltinis: Amirov V. *Strany ASEAN v centre finansovogo krizisa* // Mirovaja ekonomika i mezhdunarodnyje otnosenija. - 1998. - T. 8. - C. 141.

4 lentelė. Pagrindiniai ekonominiai rodikliai (Malaizija, 1991-1997 m.)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
BNP augimas, %	8.5	7.9	8.3	9.2	9.5	8.2	7.4
Apdirbamosios pramonės gamybos apimčių didėjimas, %	13.9	10.5	12.9	14.7	21.7	12.1	9.4
Infliacija	4.3	4.7	3.5	3.7	3.4	3.5	2.9
Valstybės biudžeto deficitas/profitas, % BNP	-3.0	-1.3	0.4	4.0	1.5	1.1	0.9
Eksportas, mlrd. \$	34.4	40.7	47.1	58.8	73.9	78.2	-
Importas, mlrd. \$	36.7	39.8	45.6	59.6	77.7	78.4	-
Mokėjimų balanso saldo (einamosiomis kainomis, mlrd. \$)	-13.5	-6.0	-7.4	-10.0	-15.5	-7.1	-6.7
Užsienio valiutos atsargos, mlrd. \$	11.0	17.3	27.4	25.5	23.9	27.1	21.7
Nedarbas, %	4.3	3.7	3.0	2.9	2.8	2.6	3.0
Valiutos kursas, ringitas/\$	2.75	2.55	2.57	2.62	2.50	2.52	3.82

Šaltinis: Amirov V. *Strany ASEAN v centre finansovogo krizisa* // Mirovaja ekonomika i mezhdunarodnyje otnosenija. - 1998. - T. 8. - C. 144.

5 lentelė. Pagrindiniai ekonominiai rodikliai (Tailandas, 1991-1997 m.)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
BNP augimas, %	8.5	8.1	8.3	8.8	8.6	6.7	0.5
Apdirbamosios pramonės gamybos apimčių didėjimas, %	7.2	10.4	10.5	9.2	11.9	7.2	1.0
Infliacija, %	5.7	4.1	3.4	5.1	5.8	5.9	7.7
Eksportas, mlrd. \$	28.2	32.1	37.4	45.3	56.4	55.7	-
Importas, mlrd. \$	37.9	40.2	46.1	54.5	70.8	73.0	-
Mokėjimų balanso saldo (cėnamosiomis kainomis, mlrd. \$)	-9.1	-7.0	-6.5	-7.5	-8.1	-8.2	-8.5
Užsienio valiutos atsargos, mlrd. \$	18.4	21.2	25.4	30.3	36.9	38.6	26.2
Nedarbas, %	3.1	3.0	2.6	2.6	2.6	2.5	3.5
Valiutos kursas, batas/\$	25.5	25.4	25.3	25.2	25.3	25.3	46.1

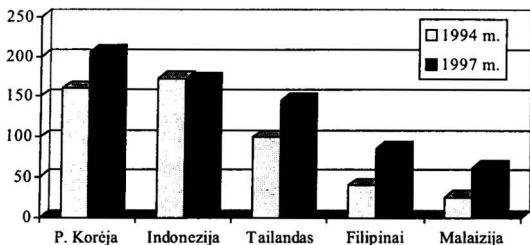
Šaltinis: Amirov V. *Strany ASEAN v centre finansovogo krizisa* // Mirovaja ekonomika i miczdunarodnyje otnosenija. - 1998. - T. 8. - C. 139.

6 lentelė. Pagrindiniai ekonominiai rodikliai (Filipinai, 1991-1997 m.)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
BNP augimas, %	-0.6	0.3	2.1	4.4	4.8	5.5	4.7
Apdirbamosios pramonės gamybos apimčių didėjimas, %	-0.4	-1.8	0.8	5.0	6.8	5.5	5.0
Infliacija, %	18.7	8.9	7.6	9.0	8.1	8.4	6.1
Eksportas, mlrd. \$	8.8	9.7	11.3	13.4	17.4	20.5	-
Importas, mlrd. \$	37.9	40.2	46.1	54.5	70.8	73.0	-
Užsienio valiutos atsargos, mlrd. \$	4.5	5.3	5.9	7.1	7.8	11.7	8.8
Nedarbas, %	9.0	8.6	8.9	8.4	8.4	8.7	8.9
Valiutos kursas, pesas/\$	27.5	25.5	27.1	26.4	25.7	26.2	39.27

Šaltinis: Amirov V. *Strany ASEAN v centre finansovogo krizisa* // Mirovaja ekonomika i miczdunarodnyje otnosenija. - 1998. - T. 8. - C. 145.

1 diagrama. Trumpalaikių įsiskolinimų ir užsienio valiutos atsargų santykis
1994 m. ir 1997 m., %

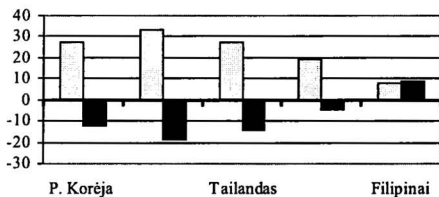

1994 m. birželio mėn. vidurkis: 100

1997 m. birželio mėn. vidurkis: 134

Šaltinis: *The World Bank. Global Economic Prospects and the Developing Countries 1998/99. Beyond the Financial Crisis.* – Washington D. C.: The World Bank, 1999. – P. 61.

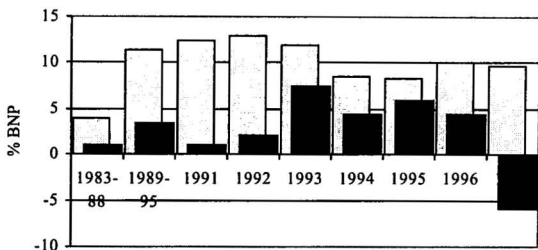
2 diagrama. “Blogos paskolos” (% BNP), jų santykis su bankų kapitalo aktyvais (%)

□ “Blogos paskolos”, % BNP ■ Jų santykis su bankų kapitalo aktyvais, %

Šaltinis: Bhattacharya A. *Capital Flows, Volatility and Financial Fragility: Lessons from the East Asia Crisis. A Paper for Seminar “Managing Capital Flows in a Volatile Financial Environment”*, Bangkok, Thailand, February 22-25, 1999. – P. 15.

3 diagrama. Užsienio kapitalo investicijų srutai į Pietryčių Azijos šalis
1983-1997 m.

□ Tiesioginės užsienio investicijos, % BNP ■ Portfelinės investicijos, % BNP

Šaltinis: Fischer S. *The Asian Crisis and the Changing Role of the IMF* // Finance & Development. – June 1998. – P. 7.

7 lentelė. Kapitalo, investuoto į nekilnojamąjį turtą ir bankų aktyvų santykis
(1997 m.), %

Šalis	Kapitalo, investuoto į nekilnojamąjį turtą ir bankų aktyvų santykis, %
Indonezija	25.30
Pietų Korėja	15.25
Malaizija	30.40
Filipinai	15.20
Tailandas	30.40

Šaltinis: *The World Bank. Global Economic Prospects and the Developing Countries 1998/99: Beyond the Financial Crisis.* – Oxford: Oxford University Press, 1999. – P. 71.

SUMMARY

CAUSES OF THE ECONOMIC CRISIS IN SOUTHEAST ASIA

The essay examines internal (institutional) as well as external causes of the economic crisis in Southeast Asia (South Korea, Indonesia, Malaysia, Thailand and the Philippines) in 1997-98. It is argued in the essay that the crisis in the above mentioned countries resulted from the coincidence of their weak/weakened institutional structures and negative external impacts, i. e. incapacity of national governments to control global capital flows, "contagion" originating from countries' economic interdependence, and improper behaviour of external actors, such as the IMF.

The analysis of the institutional weakness/strength is based on statist (*developmental state*) theoretical assumptions. Scholars already for a long time used developmental theory assumptions trying to explain East/Southeast Asian economic "miracle". According to the *developmental state* theories, two conditions are necessary in order to promote successful economic development: first, autonomous bureaucratic apparatuses, and second, specific (symbiotic) "partnership" between state elites and capital owners (i. e. *embeddedness*).

The institutional preconditions in South Korea and Indonesia were "appropriate" for successful economic development during 1965-80. However, they have gradually degenerated into corrupt corporate structures producing economic inefficiency. True, weak institutional structures alone do not cause any sudden and wide-scale break-down of economic systems. In South Korea and Indonesia institutional weakness led to the accumulation of the "critical mass" of the crisis, but the crisis sprang up only when the domestic non-productiveness was additionally triggered by negative external factors, i. e. "contagion" leading to the currency devaluation.

Institutional structures in Malaysia, Thailand and the Philippines according to "developmental state" theoretic assumptions have never been "appropriate" for successful state-led economic development. The reasons why the state itself has been unable to carry out successful interventionist economic policy vary from country to country – e. g. ethnic divides in Malaysia, steadily limited mass support for the governments in Thailand, lacking traditions of co-operation between state elite and social groups in the Philippines, etc. As the governments in Malaysia, Thailand, and the Philippines were disposed to perform less interventionist economic policy and promoting economic growth they rested more on foreign investors. Correspondingly, the external factors ("non-governable" speculative capital flows, etc.) were of deterministic importance in provoking the sprang of economic crisis in these countries.

The IMF "stabilisation" policy discussed in the essay was one of the external factors that deepened the crisis in Thailand, Indonesia and South Korea in 1998. It is argued that IMF conditionality was inadequate in Southeast Asian macroeconomic context and led to the lasting economic stagnancy.